

Stigmatisering, skam og social eksklusion:
Et liv som enlig forsørger på kontanthjælp

Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde,
Institut for Sociologi og Socialt Arbejde,
Aalborg Universitet, juni 2019.

Vejleder: Maja Lis Lundemark Andersen

Navn: Henriette Riewe

Studienr: 20170774

Anslag: 154.564

Abstract

The focus of this Master thesis is single parents living on government benefits in Denmark, and their experiences with social interactions – especially in connection with their children's social life. Based on the financial situation of the single parents on benefits, the study aims to gain an understanding of how the single parents' self-image is affected by their experiences of interacting socially.

The study applies a hermeneutic approach in the research process, alternating between known theories and new information and knowledge gained through the empirical data, in an effort to obtain insights in the social experiences of single parents living on benefits.

Four qualitative semi-structured individual interviews have been carried out based on an interview guide. These interviews constitute the empirical data of the study and were constructed with the purpose of answering the study's overall research questions. Furthermore, a literature review has also been prepared during the thesis.

The results of the study show, that single parents living on benefits feel shame and embarrassment when entering into social situations. This came as a surprise during the research process. The single parents are emotionally challenged when interacting socially resulting in fear of being part of a community. They are therefore limited in their social lives because of their financial situation. Their main source of social interactions come via their children's social lives.

From the study's analysis it can be deducted, that single parents are indirectly affected by the fact, that they are financially limited and socially stigmatised from living on government benefits. They experience this as apparent in every day life in general, but especially when interacting with other parents in their children's lives e.g. the parents of their children's class mates.

Forord

Følgende speciale er udarbejdet af undertegnede, som studerende på kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde på Aalborg Universitet i perioden januar – juni 2019. Specialet er et resultat af en spændende og lærerig undersøgelsesproces, som dog også har været lidt af en rutsjebanetur med overraskende elementer og ikke mindst en håndfuld frustrationer undervejs.

Specialet er udelukkende blevet en realitet på baggrund af det empiriske materiale, og jeg vil derfor gerne dedikere en særlig tak til de modige informanter for at stille op til interview og dele personlige og private oplevelser.

Jeg vil gerne benytte dette forord til at rette en stor tak til min vejleder, Maja Lis Lundemark Andersen, for god og konstruktiv vejledning igennem hele specialeprocessen. Tak for kærlige spark, opmuntring og ikke mindst hjælp til at forbedre tro på egne evner. Sidst, men ikke mindst, skylder jeg en tak til min kæreste, familie og venner for den støtte jeg har fået undervejs i forløbet i form af hjælpende hænder og kritiske blikke.

God læselyst!

Indholdsfortegnelse

ABSTRACT	2
FORORD	3
RESUMÉ.....	6
INDLEDNING.....	7
SPECIALETS OPBYGNING	8
KAPITEL 1 PROBLEMFELT OG PROBLEMSTILLING	9
1.1 INTRODUKTION TIL FELTET	9
1.2 ARISTOTELES VELFÆRDSFORSTÅELSE.....	10
1.3 BESKÆFTIGELSESHISTORIEN	11
1.4 SYNET PÅ KONTANTHJÆLPSMODTAGERE.....	13
1.5 DEFINITIONEN AF ØKONOMISK FATTIGDOM	14
1.6 KONTANTHJÆLPSLOFTETS KONSEKVENSER	15
1.1.7 Økonomisk fattigdom og afsavns mål.....	15
1.8 KONTANTHJÆLPSLOFTET VÆKKER BEKYMNINGER.....	16
1.9 DET SOCIALE PROBLEM.....	18
1.2.1 LITTERÆR AFSÆT	19
1.2.3 PROBLEMFORMULERING	20
1.2.4 Undersøgelsesspørgsmål.....	20
1.2.5 AFGRÆNSNING.....	21
1.2.6 BEGREBSAFKLARING	21
KAPITEL 2 VIDENSKABSTEORETISKE FUNDAMENT	22
2.1 VIDENSKABSTEORETISKE REFLEKSIONER.....	22
2.2 HERMENEUTIK	22
2.3 NÆRHED OG DISTANCE TIL FELTET	24
KAPITEL 3 DESIGN OG METODE.....	26
3.0 METODE.....	26
3.1 KVALITATIV INTERVIEWUNDERSØGELSE	26
3.2 DATAINDSAMLING	28
3.3 METODEVALG	28
3.4 METODISKE OVERVEJELSER	28

3.5 INTERVIEWGUIDE	30
3.6 ETISKE REFLEKSIONER	31
3.7 SELEKTION AF INFORMANTER.....	32
3.8 PRÆSENTATION AF INFORMANTER.....	33
3.9 ANALYSESTRATEGI	34
KAPITEL 4 TEORETISKE RAMME	35
4.1 TEORI	35
4.2 THOMAS SCHEFF	35
4.3 ERVING GOFFMAN	38
4.4 OPSAMLING AF TEORETISKE BEGREBER	42
KAPITEL 5 ANALYSE.....	43
5.1 ANALYSEAFSNIT.....	43
5.2 DELANALYSE 1 - SKAM OG FATTIGDOM	44
5.3 OPSAMLING DELANALYSE 1	50
5.4 DELANALYSE 2 - SOCIAL INTERAKTION.....	51
5.5 OPSAMLING DELANALYSE 2	62
5.6 DELANALYSE 3 – SOCIALT EKSKLUDERET	63
5.7 OPSAMLING DELANALYSE 3	67
KAPITEL 6 AFRUNDING	68
6.1 KONKLUSION.....	68
6.2 METODEDISKUSSION	70
6.3 <i>Validitet</i>	70
6.4 <i>Reliabilitet</i>	71
6.5 <i>Generaliserbarhed</i>	72
6.6. VIDENSKABSTEORETISKE POSITION.....	72
6.7 PERSPEKTIVERING	73
KAPITEL 7 LITTERATURLISTE	74
KAPITEL 8 BILAGSOVERSIGT.....	76
BILAG 1 – 8.1 INTERVIEWGUIDE	76
BILAG 2 – 8.2 EMPIRISK KODNING	76

Resumé

Formål

Specialets omdrejningspunkt er at belyse, hvordan enlige forsørgere på kontanthjælp oplever at indgå i sociale relationer i forbindelse med deres børns sociale liv. Undersøgelsen går ud på at opnå indsigt og forståelse i, hvordan forældrene oplever at indtræde i sociale interaktioner med afsæt i deres økonomiske situation.

Metode

Ud fra en hermeneutisk position søges det at forstå og opnå indsigt i, hvordan enlige forsørgere på kontanthjælp oplever at indgå i sociale relationer i forbindelse med deres børns sociale liv. Til at opnå besvarelse af den udformede problemformulering er der udarbejdet fire kvalitative semistrukturerede individuelle interviews, med udgangspunkt i en interviewguide. Ligeledes er der udarbejdet et litteraturstudie undervejs i specialeprocessen.

Resultater

Af specialets resultater fremgår det, at enlige forsørgere på kontanthjælp føler sig skamfulde og flove over deres situation. Skammen vakte forundring under forskningsprocessen og var et overraskende fund. Informanterne er emotionelt udfordret i sociale interaktioner og frygter at passere ind i et fællesskab. De enlige forsørgere bliver begrænset i deres sociale liv på baggrund af deres økonomiske situation, men opnår social kontakt og interaktioner med andre i forbindelse med deres børns sociale liv.

Konklusion

Det kan ud fra specialets analyse konkluderes, at enlige forsørgere indirekte påvirkes af kontanthjælpen og dens konsekvenser, i de sociale interaktioner de indgår i, i forbindelse med deres børns sociale liv.

Indledning

Kontanthjælpsområdet er et omdiskuteret og vedvarende emne, som fylder i den offentlige debat. Kontanthjælpen har de seneste år været genstandsfelt for nye tiltag og reformer. Senest omdiskuteret er implementering af kontanthjælpsloftet og 225-timers reglen, som har øget fokus markant inden for fattigdomsbegrebet i det danske samfund. Den øgede fokus har primært været rettet mod børn, som lever i fattigdom, på grund af kontanthjælpsloftets implementering, hvorimod det overordnede fokus i nærværende speciale er rettet mod enlige forsørgere på kontanthjælp. Fattigdom kan anses som konsekvens af kontanthjælpens virke (Arbejdsbevægelsen Erhvervsråd, 2018). Grundet dette er jeg særligt optaget af, hvordan kontanthjælpen og det økonomiske aspekt heri udfolder sig i kontanthjælpsmodtagernes liv. Hvordan opleves det at være enlig forsørger på kontanthjælp samtidig med at indgå i sociale relationer med andre? Og påvirker deres økonomiske situation måden at agere på i sociale interaktioner?

Specialets omdrejningspunkt er at belyse, hvordan enlige forsørgere på kontanthjælp oplever at indgå i sociale relationer, i forbindelse med deres børns sociale liv. Undersøgelsen går ud på at opnå indsigt og forståelse i, hvordan forældrene oplever dem selv, når de indtræder i en sociale interaktion med afsæt i deres økonomiske situation som kontanthjælpsmodtager.

Specialets opbygning

I det første kapitel introduceres læseren for specialets problemfelt. I problemfeltet forekommer feltets position og aktuel forskning inden for området. Herefter opridses en historisk, men også nuværende, gennemgang af den beskæftigelsespolitik, som har været medvirkende til at rammesætte, hvilken kontekst specialet tager udgangspunkt i. Dette gøres for at skabe en grundlæggende forståelse og fælles ståsted for indeværende speciale. Dernæst følger det sociale problem og afsæt, hvilket belyser, hvor jeg som forsker ser udfordringer inden for det valgte område, samt hvad der danner grundlag for specialets udgangspunkt. Derefter redegøres for den valgte problemformulering. I det efterfølgende kapitel belyses min videnskabslige positionering samt tilhørende videnskabelige refleksioner. I kapitlet herefter beskrives den anvendte metode til indhentning af det empiriske materiale samt de metodiske refleksioner som følge heraf. Ligeledes beskrives analysestrategien til den senere udformede analyse. I analysen belyses flere komplekser og udfordringer, som enlige forsørgere på kontanthjælp har i forhold til deres børns sociale liv, og de interaktioner de som forældre indgår i her. Endelig afsluttes specialet med en konklusion, perspektivering samt efterfølgende metodekritik.

Kapitel 1

Problemfelt og problemstilling

1.1 Introduktion til feltet

I det følgende afsnit beskrives problemfeltet. Afsnittet indledes med en kort introduktion til specialets valgte emne. Formålet med det følgende kapital er således, at specialets emne indsnævres, og det konkrete sociale problem, som nærværende speciale beskæftiger sig med, præciseres, så det kan danne grundlag for den problemformulering, der arbejdes videre med.

Ifølge tal fra Arbejdsbevægelsens Erhvervsråd og Danmarks Statistik, voksede antallet af fattige børn i Danmark med 12.000 alene i 2017. Dermed findes der nu på landsplan 64.500 fattige børn. I en ny rapport fra Arbejdsbevægelsens Erhvervsråd påvises årsagen til stigningen som værende kontanthjælpsloftet (Arbejdsbevægelsen Erhvervsråd, 2018).

Kontanthjælpsloftet blev præsenteret i oktober 2016 under VLK-regeringens mærkesag ”Det skal bedre kunne betale sig at arbejde”. Formålet med indførelsen af kontanthjælpsloftet var at øge kontanthjælpsmodtagernes økonomiske incitament, og på den måde motivere til at komme i beskæftigelse og væk fra den offentlige forsørgelse (Beskæftigelseministeriet, 2015).

Loftet dikterer, hvor meget en kontanthjælpsmodtager maksimalt kan opnå i offentlige støtte. Betydningen kan derfor være en formindsket boligstøtte for den enlige, hvis det samlede beløb af offentlige ydelser overskrider det fastsatte loft. I alt er der i Danmark cirka 185.000 enlige forsørgere, defineret som voksne mellem 18 og 64 år, der bor alene med et eller flere børn. Af disse er der 11.400 enlige forsørgere, som i 2016 blev ramt af kontanthjælpsloftet. Halvdelen af de enlige forsørgere, som blev ramt af kontanthjælpsloftet, har 1 barn, mens 3.500 af de enlige forsørgere har 2 børn. For en enlig forsørger betyder kontanthjælpsloftet en økonomiske forskel og et fald på mellem 2.500 – 3.800 kroner om måneden, afhængig af antallet af børn den pågældende er forsørger for (Beskæftigelseministeriet, 2015).

En enlig forsørger med to børn får frataget 2.900 kroner om måneden, så indkomsten går fra 13.100 til 10.200 kroner om måneden. En væsentlig reduktion i kontanthjælpsmodtagernes offentlige ydelser vil medføre en økonomisk konsekvens i de enlige forsørgeres

forsørgelsesgrundlag, som får tankerne ledt tilbage på det stigende antal fattige børn i det danske velfærdssamfund (Videnskab.dk, 2016).

Et stigende antal fattige børn betyder også et stigende antal fattige forældre. Forældre, som har til opgave at forsørge deres børn, hvilket kan anses som værende en større udfordring i forlængelse af de økonomiske stramninger (Beskæftigelseministeriet, 2015).

En udfordring for forældre, som er velbefindende i dansk velfærdssamfund. Et samfund som konstant er i forandring og udvikling både inden for beskæftigelsespolitik, men også i forståelsen af, hvordan den politiske styring i velfærdsstaten har ændret sig markant gennem årene. En udvikling som vil blive nærmere belyst i det følgende afsnit omhandlende Aristoteles' velfærdsforståelse.

1.2 Aristoteles velfærdsforståelse

I det følgende afsnit vil velfærdsstaten og Aristoteles' velfærdsforståelse kort beskrives. Dette anses som anvendeligt til at belyse, hvorledes individer har muligheden for at skabe gode betingelser for sig selv. Betingelser som kan forbedre egne evner og udvikle sine potentialer, hvilket anses som værende brugbart til en senere analyse.

Ifølge den aristoteliske optik, er den største værdi, som kan opnås hos individet og hermed afspejles i samfundet, når sammenspillet og relationen med hinanden er velfungerende i en større samfundsmæssig kontekst. Det er for individet en velfærdsgivende oplevelse at medvirke og dermed bidrage til samfundsmæssige krav og regler, hvilket også er i konsensus med de politiske intentioner og normer. Individet opnår denne læring via de regler, normer og værdier, som konstant opsættes af samfundets holdninger og ændringer til krav og forventninger (Jensen & Prieur, 2015, s. 146).

Samfundsvelfærden er ikke udelukkende betinget af, at individets handlinger lader sig vejlede af fornuften. Dog kan fornuftige handlinger også forekomme af andre betingelser, såsom økonomiske ressourcer, sociale relationer samt politisk deltagelse. Set ud fra Aristoteles' perspektiv, er det ikke alle individer i Danmark, som formår at imødekomme den gode velfærd og skabe et velfærdsgivende liv for sig selv og samfundet (Jensen & Prieur, 2015, s. 146).

Den danske institutionelle velfærdsstat er velkendt for måden, hvorpå fordelingen af ressourcer i samfundet forekommer. Det er medvirkende til, at få individet til at skabe betingelser og give sig selv muligheden for at realisere individuelle evner og udvikle sine potentialer. Er velfærdsstaten

ikke indrettet efter dette, får individet derfor ikke mulighed for realisere førnævnte (Jensen & Prieur, 2015, s. 147).

Dette anses som værende anvendeligt til senere at belyse den samfundsmæssige og politiske udvikling, der har påvirket den nuværende danske politiske situation inden for social- og beskæftigelsespolitikken, hvilket beskrives i det følgende afsnit.

1.3 Beskæftigelseshistorien

I følgende afsnit skitseres et historisk oprids af udvalgte beskæftigelsesreformer for derigennem at anskueliggøre, hvilke intentioner reformerne har haft i beskæftigelses- og socialpolitikken. Dette anses anvendeligt for at kunne belyse, hvad det danske samfund har været gennem for at opnå det velfærdsgivende samfund, som det positionerer sig selv i dag.

Bistandsloven trådte i kraft i 1976 i Danmark. Det interessante ved denne lov er, at loven konstrueres i en tid med højkonjunktur, men implementeres i en økonomisk krisetid. Bistandsloven repræsenterede en mangeårig udvikling, hvor den politiske agenda flyttede sig fra at være optaget af risikoen ved udbetalingen af sociale ydelser, til at have mere fokus på de fordele, som var forbundet ved de sociale ydelser. Bistandsloven står ikke alene om at repræsentere det danske velfærdssamfund, men det er herfra kontanthjælpen har sit afsæt (Guldager & Skytte, 2013, s. 130).

Tankerne bag de økonomiske ydelser handlede om at skabe motiverede og produktive borgere i samfundet. Sikre en stabil samfundsudvikling. Ved hjælp af en midlertidig økonomisk støtte skulle borgeren finde sin vej tilbage til arbejdsmarkedet. Bistandsloven var et udtryk for en ændret samfundsopfattelse. Tidligere var den økonomiske hjælp retsbaseret for alle borgere, hvorimod at med bistandsloven skulle der gives en individuel vurdering af den enkelte borgers konkrete behov for hjælp. Samfundet skulle være behjælpelig med at rette op på de fysiske eller psykiske udfordringer som borgeren kunne stå overfor, hvad enten det var en selvforskyldt eller uforskyldt situation. Loven medfører også en strukturel ændring for, at borgeren lettere kan administrere og navigere i det sociale system.

Borgerne finder dog den nye lov kritisabel på grund af den strukturelle håndteringen, hvilket bliver anset som kassetænkning. Borgerne anså den differerede økonomiske forskel, som kunne forekomme, uretfærdig (Guldager & Skytte, 2013, s. 131-132).

I 1998 afløses Bistandsloven af ”Lov om Aktiv Socialpolitik”. Bistandslovens fokus var rettet mod det offentliges ansvar for borgerne, hvor ”Lov om Aktiv Socialpolitik” rettede sit fokus mod de forpligtigelser, som borgerne havde overfor det offentlige system. Synkront med denne lovvedtagelse indtræder ”Lov om Aktiv Beskæftigelsesindsats”, hvor aktivering af borgeren er det centrale fokus. Omdrejningspunktet i beskæftigelsesindsatsen er økonomiske besparelser, hvori sanktioner bliver en fremtrædende del. Opfylder borgeren ikke de aktiveringskrav, som opstilles, sanktioneres borgeren økonomisk (Guldager & Skytte, 2013, s. 134).

Tankerne heri er målrettet hen imod at skabe et velfærdssamfund, hvor i borgeren kan få økonomisk støtte og hjælp mod, at borgeren viser motivation til at vende tilbage til arbejdsmarkedet. Udviklingen af denne samfundsopfattelse forsætter, hvorved der forekommer en markant ændring ikke alene i ”Lov om Aktiv Socialpolitik”, men også i den sociale lovgivning generelt og den politiske agenda omhandlede ledighed blandt borgere. Den udvikling medfører en ”Kontanthjælpsreform” i 2014. Kontanthjælpsreformen har til formål at fokusere på højere krav til uddannelse og intensiv jobsøgning hos borgere, som modtager offentlige sociale ydelser. Her forekommer en øget række økonomiske stramninger også, som primært fokuserer på uddannelse (Guldager & Skytte, 2013, s. 143).

I november 2015 indgår Regeringen (Venstre), Dansk Folkeparti, Liberal Alliance og Det Konservative Folkeparti en aftale om et kontanthjælpssystem, ”Jobreform fase 1”, hvor det bedre kan betale sig at arbejde (Beskæftigelseministeriet, 2015). Et kontanthjælpssystem, hvori en 225-timers regel vedtages, og hvor kontanthjælpen også får en modernisering gennem yderligere økonomiske stramninger. Stramninger, hvori ”loftet” skal illustrere det maximale beløb, som kan modtages, heraf navnet ”Kontanthjælpsloftet”. Kontanthjælpsloftet indføres i oktober 2016 og fokuserer på økonomiske motivation, som har til hensigt, at borgeren fremfinder ordinært udstøttet arbejde. ”Jobreform fase 1” er kulminationen på en strukturel arbejdsløshedstankegang til en ”*work first*” tankegang, hvor det politiske fokus er rettet mod en bredere arbejdsstyrke. Velfærdssamfundet bevæger sig nu fra at være et *wellfare*, hvor velfærdsydelserne kommer let, til et *workfare* samfund, hvor man skal præsteres noget, før der kan modtages offentlig forsørgelse. Den oprindelige tankegang om et velfærdssamfund bliver hermed udfordret. I denne udvikling kan der spores en ændring i den generelle opfattelse af ledighed, hvor det anses et individuelt ansvar at være ledig. En udvikling, der særligt bliver problematiseret, i forhold til enlige forsørgere på kontanthjælp (Guldager & Skytte, 2013, s. 101).

1.4 Synet på kontanthjælpsmodtagere

I det historisk oprids indikeres flere steder, at synet på ledige har ændret sig desto flere reformer, der gennem årene er blevet vedtaget. Derfor opridses der i det følgende afsnit divergente syn på ledighed. Dette anses anvendeligt til senere brug i form af belysning af, hvordan de enlige forsørgere oplever deres situation. Afsnittet tager udgangspunkt i littetur fra ”Socialt arbejde i en foranderlig verden”.

I 2008 fandt 14% af danskerne ”dovneskab og manglede viljestyrke” årsagsgivende til, hvorfor at nogle var fattigdomsramte. Der kan argumenteres for, at der politisk set kan spores et menneskesyn, som anskuer ledighed som værende en selvforskyldt situation, og at en del borgere ikke varetager et job eller foretager sig anden beskæftigelse, fordi det ikke kan betale sig (Jensen & Prieur, 2015, s. 149-150).

Den seneste årrække har fokus været rettet på at kreere incitamentsprægede og aktive tiltag målrettet de ledige, og de ledige, som har udfordringer udover ledighed, til det formål at få flest mulige rettet mod beskæftigelse. I beskæftigelsesreformerne, jf. afsnittet 1.3, bliver ledighedsproblematikken forbundet med passivitet, hvoraf aktive indsatser bliver anskuet, som den centrale og korrekte løsning på problematikken (Caswell & Dall, 2015, s. 261-262).

Årsagerne til fattigdom og udsathed er forsøgt redefineret fra politisk side, hvor diskursen blandt andet peger i retningen af, at det skal kunne betale sig at arbejde, men ikke udelukkende entydigt peger i retningen af en hedonistisk forståelse af mennesket, men til med også signalerer, at ledighed er selvforskyldt. Det kan derfor konkluderes, at der forekommer arbejde til alle, som agter at varetage et job og have et, men at de generøse velfærdsydelser er medvirkende til, at dette ikke er tilfældet. Flere af de politiske tiltag indeholder afprøvende elementer hos de lediges villighed, mens der samtidig er tiltag om optimering og effektivisering i form af højere dokumentationskrav og standardiseringer på det sociale område (Jensen & Prieur, 2015, s. 150).

I indeværende speciale er det interessant at se nærmere på, om de enlige forsørgeres forælderrolle påvirkes af det politiske incitamentsprægede menneskesyn. Ligeledes er det også interessant at undersøge, om de fællesskaber, de enlige forsørgere indgår i, bliver påvirket af den fattigdomsposition, som de befinder sig i på grund af kontanthjælpen.

1.5 Definitionen af økonomisk fattigdom

Specialet undersøger, hvordan enlige fattige forsørgere oplever det at indgå i sociale interaktioner med udgangspunkt i deres økonomiske situation i form af kontanthjælp. I forlængelse af dette, anses det derfor som brugbart, at få defineret økonomisk fattigdom som begreb, så det gøres forståeligt for læseren.

I Danmark er den økonomiske fattigdomsgrænse relativ og kan derfor også være varierende. Fattigdomsgrænsen kan være vanskelig at definere endegyldigt, da mennesker ikke udelukkende kæmper for sin egen overlevelse, men en fattigdomsgrænse set i lyset af adgang til sociale og materielle goder i samfundet (Guldager & Skytte, 2013, s. 193).

I 2012 nedsatte social- og integrationsminister Karen Hækkerup (S) et ekspertudvalg, som fik til opgave at belyse forskellige metoder til, hvordan et begreb som fattigdom kunne anvendes på, hvorved der blev udarbejdet en række forslag til en mulig og beskrevet fattigdomsgrænse. Rapporten 'En dansk fattigdomsgrænse – analyser og forslag til opgørelsesmetoder' blev offentliggjort i juni 2013, hvortil Karen Hækkerup på regeringens vegne samme dag indførte en dansk fattigdomsgrænse baseret ud fra ekspertudvalgets vurderinger (SFI, 2016)

Den danske fattigdomsgrænse er: *”En situation, hvor en person eller familie ufrivilligt har væsentligt dårligere livsvilkår sammenlignet med den øvrige befolkning, og hvor denne situation skyldes mangel på ressourcer, herunder særligt økonomiske, er vedvarende, og hvor personen eller familien ikke har eller kun i begrænset omfang har, mulighed for ved egen drift at ændre situationen”* (SFI, 2016, s. 33).

Denne definition anvendes som aktuelt ståsted på baggrund af indholdets fokus, som er rettet mod vedvarende økonomiske udfordringer i en familie, hvilket understøtter dette speciales udgangspunkt. Dette speciale har ikke til formål at redefinere en fattigdomsgrænse, men at forstå og beskrive den oplevelse, som fattige forsørgere på kontanthjælp oplever og befinder sig i.

1.6 Kontanthjælpsloftets konsekvenser

Kontanthjælpsloftets økonomiske virke kan gøre det sværere for enlige forsørgere at mestre hverdagen grundet de begrænsede økonomiske midler. Den økonomiske begrænsning kan potentielt få utilsigtede konsekvenser og medvirke til at give afkald og lide afsavn hos nogle forældre (SFI, 2016, s. 38). I forlængelse af dette, ses det derfor gavnligt at berøre relativt afsavn som begreb for at belyse kontanthjælpsloftets konsekvenser. Dette gøres i det følgende afsnit.

1.1.7 Økonomisk fattigdom og afsavns mål

Den britiske sociolog Peter Townsend var medvirkende til forståelsen af økonomisk fattigdom og afsavn i form af sit begreb om *relative deprivation* – relative afsavn. Med begrebet fastslog Townsend, at økonomisk fattigdom og afsavn må anses og forstås som relativt til det omkringliggende samfund og ses i forhold til, hvad der er almene levevilkår i samfundet. Det er herfor en sociologisk betegnelse for følelsen af afsavn og proportionel fattigbegrebslignes hos det enkelte individ, når den nuværende livssituation sammenlignes med andres eller tidligere livssituation (SFI, 2016, s. 39).

Som beskrevet i afsnittet om definitionen af økonomisk fattigdom, er fattigdomsgrænsen baseret på relative mål og vilkår, som individet lider afsavn på, men hertil forekommer også materielle og sociale afsavn. Afsavn, som tager udgangspunkt i samfundets almene levevilkår og kendetegner de udbredte goder, som den brede befolkningsgruppe har mulighed for at tilgå (SFI, 2016).

Forholdene ændres også over tid, set i forhold til hvilke afsavn, som delvist eller helt må gives afkald på, såsom nye teknologiske midler, som implementeres i praksisser i hverdagslivet hos den almene befolkning. Forståelser af afsavn kan dog anskues disparat set i lyset af økonomisk fattigdom. Dette omhandler, hvorvidt disse afsavn skal anses som værende alternativ til en økonomiske fattigdomsgrænse eller om afsavn anses som værende komplementerende til en økonomisk fattigdomsgrænse. Alternativ økonomisk fattigdomsmål er opfattelsen af fattigdommens faktiske og reelle afsavn. Her identificeres ikke, hvem der har disse afsavn på baggrund af en bestemt fattigdomsgrænse. Har en konkret gruppe individer en opfattelse af en økonomisk fattigdomsgrænse, og har de tilnærmelsesvis alle afsavn, er det således et tilfælde af afsavn mere end den økonomiske fattigdomsgrænse, der hertil bliver det centrale mål. Den økonomiske fattigdomsgrænse er dog ikke et operativt redskab, der kan anvendes som

identifikation på et individniveau i forhold at få afdækket, hvem der reelt lider konkret afsavn eller har helbredsmæssige og sociale udfordringer, herfor kan en fattigdomsgrænse ikke anvendes som et redskab i en målrettet konkret sociale indsats på individniveau (SFI, 2016, s. 39-40).

Ud fra denne tilgang er formålet med at anvende afsavnsbegrebet i specialet at opnå en viden og forståelse, om afsavn er noget, som gør sig gældende hos de enlige forsørgere på kontanthjælp. Der er i denne forbindelse fokus på, om der er afsavn i forælderrollen i forhold til deres børns sociale liv. Forældrenes opgave som forsørgere kan være en bekymring i forhold til deres økonomiske situation, hvilket kan være påvirkende i flere henseender. Disse bekymringer samt deres konsekvenser udspecificeres i det følgende afsnit.

1.8 Kontanthjælpsloftet vækker bekymringer

Morten Ejrnæs, der forsker i fattigdommens konsekvenser på Aalborg Universitets Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, frygter, at flere børn risikerer at stå overfor en omsorgssvigtet opvækst og i værste fald blive fjernet fra deres forældre på baggrund af det indførte kontanthjælpsloft (Videnskab.dk, 2016).

»Der er ingen som helst tvivl om, at der er en direkte sammenhæng mellem, at når man nedsætter ydelserne, så bliver der gennemsnitligt flere afsavn i familierne, og de afsavn rammer børnene særligt hårdt,« siger Morten Ejrnæs. Han mener også at få afdækket familiens basale behov vil forekomme som en stigende forældrebekymring og påvirke forældrenes evne til at være nærværende i relationen til deres børn (Videnskab.dk, 2016).

Fattigdom og omsorgssvigt er forbundet for nogle forældre, blandt andet de forældre, som har psykosociale udfordringer i forvejen. Disse forældre får endnu sværere ved at give deres børn den tilstrækkelige omsorg og opmærksomhed, som de har brug for, hvis de konstant bekymrer sig om deres økonomiske situation, hvilket fremgår af en rapport fra Socialstyrelsen (Johansen, 2016).

Rapporten, som blandt andet indeholder interviews med 15 socialt udsatte forældre og deres børn, baseres på hvordan deres økonomiske situation påvirker deres trivsel. Undersøgelsen påviser eksempelvis, at fattigdom hos forældre kan forstærke omsorgssvigt. De centrale punkter i rapporten indeholder blandt andet, at de adspurgte forældre bekymrer sig så meget om økonomi og tilbagebetaling af gæld, at det går ud over forholdet til deres børn.

De giver udtryk for, at de bliver socialt isolerede og stigmatiserede, og at de konflikter som forekommer i de i forvejen udsatte familier øges, når der ikke er økonomisk rådighed til at dække udgifter til fritidsinteresser, ordentlige boligforhold, sund mad og sociale aktiviteter. Adam Johansen, lektor på Metropols Institut for Socialt Arbejde, udtaler sig i 2016 i forbindelse med det kommende kontanthjælpsloft »*Det er sandsynligt, at det nye kontanthjælpsloft fører til fattigdom og fattigdom kan ødelægge familier på mange måder. Nogle tror, der bare skal kærlighed til for at være en god forælder, men det er svært at skabe et lykkeligt familieliv og gode relationer til sine børn, hvis man har alt for få penge,*« (Videnskab.dk, 2016).

Citatet indikerer og understøtter problemfeltets hidtidige indhold, nemlig at kontanthjælpsloftet sandsynligvis er medvirkende til fattigdom. Ifølge Adam Johansens udsagn, bliver familiens relationer påvirket på baggrund af den økonomiske situation som kontanthjælpen og kontanthjælpsloftet medføre. Det kan i forlængelse heraf, være interessant at undersøge hvor kontanthjælpsmodtagerne oplever at være påvirket i relationen til deres børn, på baggrund af deres økonomiske situation. Dette leder videre til specialets næste afsnit, omhandlende det sociale problem og efterfølgende problemstilling (Johansen, 2016).

1.9 Det sociale problem

I følgende afsnit vil der blive redegjort nærmere for specialets sociale problem. Definitionen af sociale problemer kan anskues fra disparate perspektiver. Indeværende speciale tager udgangspunkt i følgende definition:

Rubington & Weinberg beskriver begrebet sociale problemer således: *"Sociologists usually consider a social problem to be an alleged situation that is incompatible with the values of a significant number of people who agree that action is needed to alter the situation"* (Rubington & Weinberg, 2011, s. 3).

Tidligere i problemfeltet belyses udviklingen på beskæftigelsesområdet i forhold til den forgående politik og den eksisterende. En beskæftigelsespolitik, som udvikler sig fra en *welfare* til en mere *workfare* orienteret politisk tilgang, hvilket indikerer en neoliberal måde at anskueliggøre sociale problemer, når det omhandler at få borgeren i beskæftigelse (Guldager & Skytte, 2013, s. 110).

At alle samfundets borgere er i beskæftigelse, er dog ønsketænkning. Flere borgere er på offentlig forsørgelse og en stor del af disse borgere er enlige forsørgere. Efter indføringen af kontanthjælpsloftet i 2016 er flere forældre blevet begrænset i modtagelsen af offentlige ydelser (Arbejdsbevægelsen Erhvervsråd, 2018).

Hensigten fra Regeringens side er formentlig ikke, at kontanthjælpsloftet skal medvirke til fattigdom, isolation og stigmatisering og derved forøge procentdelen af udsatte familier, men realiteten er dog anderledes, når antallet af fattige i Danmark stiger. Kontanthjælpsloftet er med til at få skabt en befolkningsgruppe af forsørgere, som risikere ikke at kunne forsørge deres børn ideelt, i forhold til at opfylde fysisk behov, såsom mad (Videnskab.dk, 2016).

Det sociale problem i indeværende speciale udspringer herfor af mangel på velfærd. Studier viser, at flere forældre på kontanthjælp fravælger både egne og deres børns fritidsaktiviteter, hvilket medfører ensomhed, isolation og eksklusion ifølge de adspurgte forældre, hvilket må anses som værende samfundsmæssige konsekvenser. De manglende økonomiske ressourcer gør sig også gældende i forhold til forældrenes egen ansvarsfølelse for deres konkrete situation og overfor deres børn (Jensen B. , 2014, s. 37). Formålet er på baggrund af dette at undersøge, hvordan forældre, som er enlige forsørgere på kontanthjælp, oplever sig selv indgå i sociale interaktioner i forhold til deres børns sociale liv – dette uddybes i det følgende afsnit.

1.2.1 Litterær afsæt

Bogen Fattigdom, Afsavn og Coping, skrevet af blandt andre Maja Müller, Jørgen Elm Larsen og Morten Ejrnæs m.fl., er baseret på omfattende studier om fattigdomsudviklingen og dens betydning i Danmark. Bogen ser blandt andet på, hvilke befolkningsgrupper der er særlig disponible for fattigdom, og hvordan fattigdommen påvirker de pågældende individer på en række forskellige parametre gennem deres liv. Familiernes fattigdom er baseret ud fra de sociale offentlige ydelser, som de er modtagere af. Bogen ser også på, hvordan fattigdomsramte håndterer deres konkrete situation og derved skaber en meningsfuld tilværelse på trods af de udfordrende betingelser. De omfattende studier giver et detaljeret overblik over fattigdommens betydning i familiernes hverdag, og hvilke strategier de i familien anvender for at navigere i fattigdommen i hverdagen, hvortil den bidrager til at beskrive hvordan fattigdommen er stigende i familier i Danmark (Müller, Hussain, Larsen, Hansen, Hansen, & Ejrnæs, 2015).

Et af de parametre, som bogen tager udgangspunkt i, er selvudfoldelse for forældrene i de fattige familier. Der konkluderes på baggrund af de adspurgte forældre blandt andet, at man som fattig kan begå sig godt i de sociale netværker, som forældrene indgår i, trods en udfordret økonomi, men bogen giver ingen indikation af, hvordan de adspurgte forældre oplever disse sociale netværkssituationer. I fattigdom, afsavn og coping forekommer flere afsnit omhandlende forældre og deres strategier i forhold til fattigdom (Müller, Hussain, Larsen, Hansen, Hansen, & Ejrnæs, 2015, s. Kapitel 7 og 8). Strategier til, hvordan de som forældre får dækket deres basale behov for dem selv og deres børn. Denne litteratur vægtes og anser som værende relevant i indeværende speciale, dog er ønsket hermed ikke, at opnå ensartet resultat eller opnå lignende erkendelse, da denne viden allerede er eksisterende. Ønsket er derimod at opnå indsigt i, hvordan forældrene oplever sig selv som forældre i sociale interaktioner og altså ikke, hvilke strategier de anvender. Derfor tages der i specialet udgangspunkt i forældrenes egne oplevelser og der søges indsigt i den tilgængelighed som de måske eller måske ikke oplever. Jeg uddyber og afgrænser derfor indeværende speciale til en konkret kontekst og tager med et differentieret afsæt end den eksisterende litteratur på området. Ovenstående afsæt har ført til følgende problemerkendelse og er dermed et samfundsmæssigt og socialt interessant emne inden for det sociale arbejde. Ud fra ovennævnte har det ledt til følgende problemformulering.

1.2.3 Problemformulering

Hvordan oplever enlige forsørgere på kontanthjælp at indgå i sociale relationer?

1.2.4 Undersøgelsesspørgsmål

- Hvordan påvirker økonomisk fattigdom enlige forsørgeres måde at interagere på socialt?
- Hvordan opleves det for enlig forsørgere på kontanthjælp at indgå i sociale interaktioner i forbindelse med deres børns sociale liv – herunder fritidsaktiviteter og i skoleregi?

1.2.5 Afgrænsning

En problemstilling indeholder altid en afgrænsning, som er nødvendig for at få præciseret, hvad der bliver set bort fra, og hvor fokus ligger, for at fastholde en rød tråd gennem arbejdsprocessen og udfærdigelsen af specialet som samlet helhed (Monrad & Olesen, 2018, s. 32).

Gennem udarbejdelsen af problemfeltet og problemformulering er der foretaget tilvalg og fravalg på baggrund af specialets omfang og tidsmæssige aspekt. Tilvalg og fravalg, som influerer på udformningen af specialet. Disse valg bliver præsenteret i de kommende afsnit.

I fattigdomsdiskussionen har fokus de seneste år været rettet mod de børn, som lever i fattigdom på grund af kontanthjælpsloftets indføring. Dette speciale har dog fokus rettet mod forældrene, som modtager kontanthjælp. Indeværende speciale tager afsæt i et endnu uoplyst felt, hvortil der ønskes at opnå ny viden og forståelse. I specialet er fokus rettet mod, hvordan enlige fattige forsørgere oplever sig selv i forælderrollen i forhold til deres børns sociale liv. Dette gøres på baggrund af interesse for området og med mulighed for senere anvendelse i det sociale arbejde. Det kan anses, at kontanthjælpsmodtagere bliver yderligere belastet og sårbare ved de økonomiske begrænsninger. Det kan herfor også betragtes, at sociale aktiviteter forekommer i et begrænset omfang, hvorfor det synes relevant at undersøge de oplevelser og erfaringer, som eksisterer på området. Der synes at være mangel på indsigt på dette område, idet der er sparsom viden om fattige forsørgere og deres oplevelser samt erfaringer i forhold til deres børns sociale liv.

1.2.6 Begrebsafklaring

Enlige forsørgere: Det første tilvalg, som ligger til grund for indeværende speciale, er de enlige forsørgere på kontanthjælp. Et tilvalg og et indkredset fokus som er begrundet på, at denne gruppe borgere som oftest er en sårbar gruppe, der udestår større belysning. Der synes ikke at være en fyldestgørende opmærksomhed på de enlige forsørgere, som rammes af kontanthjælpen og dens konsekvens, fattigdom. Som det er fremført i specialets problemfelt, er den dominerende fortælling, at denne gruppe borgere er selvforskyldte, og regeringen ønsker at fremme beskæftigelsesprocenten og reducerer derfor i de offentlige ydelser.

Ved dette konkrete fokus fravælges således andre grupper som modtager offentlige ydelser, såsom sygedagpengemodtagere. Det kan derved ses som relevant, at fokusere på enlige fattige forsørgere og tilvejebringe deres fortællinger gennem deres oplevelser.

Kapitel 2

Videnskabsteoretiske fundament

2.1 Videnskabsteoretiske refleksioner

Til at opnå en besvarelse på den udformede problemformulering tages der udgangspunkt i tre forskningsspørgsmål (Se bilag 1). Forskningsspørgsmålene har til formål at skabe indsigt i de enlige forsørgeres oplevelser af dem selv og i relationen til deres børn samt de sociale fællesskaber, de indtræder i, i forhold til kontanthjælpsloftet. Med afsæt i dette bliver den videnskabelige position i indeværende speciale en hermeneutisk tilgang. Hermed er fokus rettet mod forståelse og fortolkning (Juul, 2012, s. 108).

2.2 Hermeneutik

Specialets videnskabsteoretiske position tager udgangspunkt i hermeneutikken på baggrund af problemformuleringens søgen efter indsigt, opnå viden og forståelse af enlige forsørgeres oplevelse. På baggrund heraf vil der i nedenstående blive redegjort for følgende; forforståelse, horisontsammensmeltning og den hermeneutiske cirkel.

Videnskabsteori generelt skildres ofte via begreberne ontologi og epistemologi. Ontologi omhandler ”læren om det værende”, hvor epistemologi skildrer til ”erkendelseslære”. I specialet arbejdes der ud fra et ønske om at opnå indsigt i: ”menneskers følelser, handlinger og meninger inddraget i analyser af samfundet og det sociale arbejde” (Bøggild, Jørgensen, Olesen, & Rassmussen, 2015, s. 14-15). Til at opnå denne viden arbejdes der ud fra Hans Georg Gadamer's filosofiske hermeneutik, hvorfor det er essentielt at reflektere over ontologiske- og epistemologiske spørgsmål i reference hertil, da det hertil giver et indblik i mine forudsætninger i indeværende speciale. Gadamer hævder, at hermeneutikken er et afgørende grundvilkår hos individet, da individet begår sig i verden og herved altid vil fortolke. I forlængelse heraf er Gadamer's tanker omhandlede meninger og intentioner væsentlige.

Hermeneutikken tilskriver konteksten en vis betydning for den fortolkning som forekommer, da denne danner grundlag for individets erfaringer og egne fortolkninger: ”Subjekter er derfor allerede bundet til verden, hvor der er nogle historiske, sociale og sproglige horisonter, der

bestemmer, hvad vi kan forstå” (Bøggild, Jørgensen, Olesen, & Rassmussen, 2015, s. 31). Dette kan få epistemologiske konsekvenser, da der ikke altid vil være en definitiv forklaring og tolkningssandhed på baggrund af positioneringen som forsker. Positionen som forsker kan medføre en betingelse af egen forforståelse i det univers, jeg som forsker befinder mig i. Dette kan have betydning for måden at inddrage og tolke konklusioner, da jeg anvender eget blik som fortolkningsredskab ved at fortolke i henhold til min egen livsverden.

Gadamers filosofiske hermeneutik fremhæver individets historicitet, hvilket har forbindelse til det ontologiske, hvordan verden ses i forhold til at være forsker. I forlængelse heraf kræver en forståelse af handlinger, at dette er rammesat. Dette afspejler, hvordan forskeren ikke alene står overfor en verden, som skal fortolkes, men også som aktør og agerende i denne verden og har en meningsdannelse. Det er nødvendigt som forsker at forholde sig åbent overfor nye erkendelser og forståelser og få de eksisterende forståelser og nye erkendelser i samspil med det konkrete genstandsfelt. Det bliver essentielt at reflektere og bestræbe sig på at opnå et ønske om forståelser i problemfeltet og opnå informanternes egne oplevelser. Dette gøres således, at der kan opnås en mulighed for at dele hinandens horisonter og derved opnå en horisontsammensmeltning af meninger og fortolkninger, hvilket må anses for at være sammenhængende med den hermeneutiske cirkel (Bøggild, Jørgensen, Olesen, & Rassmussen, 2015, s. 33).

Den hermeneutiske cirkel bygger på erkendelsen af, at helheden skal kunne forstås, for at kunne forstå dele heraf og omvendt. Den hermeneutiske cirkel ses som styrende for helhedsforståelsen. Ved fortolkninger skal den hermeneutiske cirkel således gennemløbes, indtil alle dele passer ind i en større helhed. Gadamer beskriver, hvordan delene i cirkelen forstås ud fra helheden, som dog ikke er givet forud for de enkelte dele. Hermed kan der opnås nye delforståelser, som påvirker den helhedsforståelse, således der kan skabes en ny helhedsforståelse (Bøggild, Jørgensen, Olesen, & Rassmussen, 2015, s. 35). Der arbejdes løbende i specialet med den hermeneutiske cirkel. Dette sker blandt andet i analyse, empiri-læsning, interview og løbende argumentationer. I analysen arbejdes der med informanternes fortællinger ud fra deres egne beskrivelser og oplevelser. Det er derfor vigtigt, som forsker, at gøre sig umage og lytte til informanternes udsagn, men samtidig være fortolkende på informantens perspektiver, hvilket gør sig gældende i den hermeneutiske tilgang. På baggrund af at forforståelse er essentielt for at opnå ny forståelse og at denne må erkendes førend den kan medvirke til samspil med ny viden og forståelse, vil jeg uddybe egen forforståelse i følgende afsnit.

2.3 Nærhed og distance til feltet

I det følgende afsnit præsenteres kendskabet til feltet, og det tydeliggøres overfor læseren, hvordan positioneringen forholder sig i forhold til det valgte emne således at, læseren kan få indblik i den tolkning, som er foretaget gennem specialet. Kendskabet til det valgte felt ligger også til grund for interessen for at gå i dybden og undersøge området nærmere.

Peter Gundelach skriver i sin artikel "Nærhed og distance til forskning og praksis", at god forskning i socialt arbejde skal betragte praksis kritisk og distanceret. Det er afgørende med en solid teoretisk baggrundsviden, men også et praktisk kendskab er nødvendigt (Gundelach, 2000). Det praktiske kendskab samt den teoretiske viden udfoldes herunder.

Gennem problemfeltets udarbejdelse, formede der sig forforståelse, tanker og meninger om enlige forsørgere på kontanthjælp. Litteratur, som studeres i udarbejdelsen, danner tanker og skaber holdninger, som ikke er forudindtaget, men som dannes undervejs i processen. Forforståelsen vil, på baggrund af dens foranderlighed, dog ændre sig under udarbejdelsen af specialet i takt med, at den videnskabelige litteratur samt indsamlede empiri udfoldes.

Som forsker anses enlige forsørgere på kontanthjælp som en borgergruppe med komplekse problemstillinger, oftest ubalanceret hverdag i form af dårlig økonomi, som udmøntes i et liv i eller på grænsen af fattigdom. Som forsker i feltet er orienteringen i og omkring kontanthjælpssystemet og kontanthjælpsmodtagere som målgruppe derfor solid. Der er både fordele og ulemper ved at have stort kendskab til emnet, men ligeledes også hvis det er ubekendt (Brinkmann & Tanggaard, 2015, s. 204).

Egen indsigt, er udformet gennem min uddannelsesmæssige baggrund som socialrådgiver, men også gennem arbejdet som sagsbehandler på et ydelseskantor. Ydelseskantorets primære opgave er at varetage ansøgninger om kontanthjælp og er dermed også i daglig kontakt med målgruppen af kontanthjælpsmodtagere. Qua arbejdet og den uddannelsesmæssige baggrund har dette givet et kendskab til og forståelse af individer med sociale og ofte komplekse problemstillinger, hvilket muligvis kan have betydning for, hvordan fortolkninger og analyser udformer sig. I takt med den igangværende uddannelse, kandidat i socialt arbejde, forsøges der herfor at udvikle og forbedre indsigten og forståelsen af kontanthjælpsmodtager via deres egne oplevelser.

I form af interessen for området gennem praktisk erfaring er der herved nærvær i arbejdet, men håbet er jf. den nuværende uddannelse og qua forskerpositionen, at jeg formår at skabe en brugbar distance til feltet, således det er anvendeligt i en senere analyse.

Det at reflektere over egen position som forsker på det givende felt kan også være en diskussion om, hvorvidt den medbringer forforståelse i et passende omfang eller om det kan præge eller påvirke de fundne resultater, som forekommer i det indeværende speciale.

Som forsker kan kendskabet til området være influerende i undersøgelsen og muligvis i specialets fund. For at distancere mig, er jeg nødt til at anvende hermeneutikken og være opmærksom på min forforståelse, så det kan medvirke til, at undersøgelsen og processen bliver så gennemsigtigt som overhovedet mulig.

Der ønskes og forventes at opnå indsigt i og forståelse af forældrenes oplevelser som enlig forsørgere på kontanthjælp i sociale sammenhænge i forbindelse med deres børns sociale liv, således at dette kan være behjælpelig og anvendeligt til at opnå ny viden i inden for feltet på det sociale område.

Kapitel 3

Design og Metode

3.0 Metode

I dette kapitel vil specialets design og metodevalg for undersøgelsen anskueliggøres. Dette har til formål at argumentere for udarbejdelsen af, hvordan problemformuleringen benyttes og håndteres gennem den indsamlede empiri. Dette metodeafsnit beskriver den empiriske undersøgelses design, og herunder hvordan specialet indsamler og efterfølgende analyserer på denne data.

3.1 Kvalitativ interviewundersøgelse

Specialets problemformulering handler overordnet set om, hvordan enlige forsørgere oplever sig selv i sociale interaktioner med andre forældre i forbindelse med deres børns sociale liv. Ved anvendelse af ”hvordan-spørgsmål” påvirker det således, at spørgsmålene skal besvares med et forklarende og uddybende svar og ikke blot ja eller nej, hvilket betyder, at specialet tager afsæt i kvalitative udsagn via skrift eller tale.

Dette sker med baggrund i, at det valgte område ikke synes at være belyst eller undersøgt. Yderligere blev det i problemfeltet belyst, at det ikke alene er de enlige forsørgeres børn, som påvirkes, men også forældrene selv.

Til at opnå besvarelser på den udarbejdede problemformulering er det derfor nødvendigt at muliggøre at forstå de adspurgte enlige forsørgere om deres oplevelser og tanker. Til dette anvendes der i indeværende speciale kvalitativ metodetilgang, som mere konkret udfoldes i en interviewundersøgelse med tilhørende relevante informanter (Monrad & Olesen, 2018, s. 99).

En kvalitativ forskningsmetode har blandt andet til formål at give muligheden for at forstå eller beskrive en antagelse eller et fænomen og undersøger herfor også de menneskelige kvaliteter og opfattelser. Hvorimod den kvantitative forskningsmetode har til formål at belyse og forelægge, hvor meget der forekommer af et bestemt fænomen eller ting (Brinkmann & Tanggaard, 2015, s. 16).

Det vurderes på denne baggrund, at den kvalitative metodetilgang anses som værende optimal og anvendelig for indeværende speciale, da der ønskes at opnå en forståelse og indsigt i informanternes oplevelser. Valg af metode vil dog senere blive diskuteret i et metodekritisk afsnit.

Der er anvendt semistruktureret interview som tilgang, med udgangspunkt i en vejledende interviewguide, for at stille åbne spørgsmål, men samtidig også få muligheden for at stille opklarende spørgsmål og på den måde forfølge informanternes her og nu udsagn under interviewet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 49). Desuden er der også fokus på egen stemmeføring og kropssprog, samtidig med at være lyttende overfor informanternes svar.

Et krav og en nødvendighed til en kvalitativ forskningstilgang er, at der er gennemsigtighed under hele den akademiske proces. Derfor vægter metoden og tilgangen højt i specialet, hvilket sandsynliggøres af en åben beskrivelse af den konkrete metode undervejs i og under arbejdsprocessen. Gennemsigtigheden er betydningsfuld for specialets fund og troværdighed (Brinkmann & Tanggaard, 2015, s. 256). Med afsæt i dette vil følgende afsnit illustrere, hvordan empirien er blevet omdannet til brugbar materiale til anvendelse i den senere analyse og til at besvare den udformede problemformulering.

3.2 Dataindsamling

I dette afsnit belyser jeg de forskellige processer, som er foretaget under indsamlingen af det forelæggende datamateriale samt bearbejdningen af den konkrete data efterfølgende.

3.3 Metodevalg

Dataindsamlingen og håndteringen af dette afhænger af det metodevalg, der er truffet. Der benyttes en hermeneutiske tilgang med semistrukturerede interviews. De individuelle kvalitative forskningsinterview er anvendelig til at indsamle viden fra informantenes egne oplevelser. De individuelle forskningsinterview foregår som en hverdagssamtale, dog i et professionelt regi med konkrete interviewteknikker. Det er blandt andet de semistrukturerede interviews, som jeg uddyber i det følgende afsnit.

Den semistrukturerede interviewmetode har i dette forløb givet mig mulighed for at undersøge min problemformulering gennem de adspurgte informanter via deres viden og oplevelser, hvilket netop er det ønskede perspektiv. Jeg har undervejs fokus på de fundne informanternes personlige oplevelser. Informanternes oplevelser og beskrivelser heri er på sinde at opnå, således det kan give et indblik i konkrete situationer.

Oplevelser er subjektive, hvorved det som forsker derfor er nødvendigt at være opmærksom på svagheden i den hermeneutiske tilgang og derved opnå en horisontsammensmeltning kan være begrænset og udfordrende.

3.4 Metodiske overvejelser

I dette afsnit tydeliggøres de metodiske overvejelser i forbindelse med indeværende speciale. Følgende omhandler styrker og svagheder ved den valgte metodetilgang - herunder de individuelle interviews.

En styrke, som kan fremhæves i det anvendte individuelle interview, er hovedsageligt dens karakter af personlighed og dybdegående mulighed. Heri gives muligheden for at opnå indsigt i en oplevelse af et konkret emne og herefter få udspecificeret en detaljeret forklaring, som naturligt vil medføre et dybdegående svar fra den adspurgte informant. Dette forsøg på at opnå forståelse indgår i den hermeneutiske videnskabstilgang, hvilket også gør sig gældende for dette speciale.

Derudover kan emnet, enlig forsørger på kontanthjælp, godt fremkalde en række sårbare og ubehagelige følelser hos nogle af informanterne. Hensigten var modsat, at informanterne skulle være afslappede og trygge, så de kunne udtrykke sig, som de havde lyst til, i et fortroligt rum (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 15).

Svaghederne i sådanne individuelle interviews kan dog være den ulige magtfordeling mellem informanten og interviewer. Hvilket også kan anses som værende en konstruktivistisk tilgang, da forskeren hermed kan skabe en ”social nærhed” for derved at tydeliggøre identifikationen imellem informanten og forsker, da forskeren har magten over, hvilke kategorier som gør sig gældende i den konkrete undersøgelse (Monrad & Olesen, 2018, s. 275).

De forskellige interviews er opsat i et videnskabeligt øjemed, hvor jeg som forskningsperson får ret til at tolke på informantens udtalelser og oplevelser, hvilket kan medføre, at informantens udsagn kan fordrejes. Desuden er interviewet ikke en ligeværdig samtale, men en envejskommunikation mellem informanter og interviewer, hvilket kan være en udfordring, når emnet er sårbart og kan være vanskeligt at belyse for informanten (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 56). Det kan derfor være nødvendigt at overveje andre metodiske tilgang og overveje inddragelse af andre former for kvalitativ metode, såsom observation eller fokusgruppeinterview, som kan være med til at dataregulere og kvalitetssikre (Monrad & Olesen, 2018, s. 293).

Der kan argumenteres for, at et fokusgruppeinterview ikke ville give en optimal ramme for interviewpersonerne. Alene mængden af mennesker ville gøre det vanskelig at skabe et trygt og fortroligt rum, samtidig med at skulle berette om vanskelig og sårbare oplevelser. Et gruppeinterview havde givet informanterne begrænset taletid. Desuden er der, ved fokusgruppeinterview også risiko for, at interviewpersonernes svar bliver ensartet og mener det samme som sidemanden, for på den måde ikke at stikke for meget ud, hvilket ville påvirke nuanceringen i dataindsamlingen.

I forhold til observation som en metodisk tilgang, er det er værd at diskutere, om dette kunne være med til at bidrage til specialets problemformulering. Som forsker kan det være vanskeligt at observerer hvordan andre oplever en konkret situation. Observation ville være udfordrende uden at stille informanterne spørgsmål - som gøres i det semistrukturerede interview.

3.5 Interviewguide

I dette afsnit beskrives og uddybes udarbejdningen af interviewguiden og dens indhold. Som tidligere beskrevet, er de semistrukturerede interviews udarbejdet på baggrund af specialets interviewguide (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 185) (Se bilag 1).

Interviewguiden er inddelt i konkrete temaer, som var operationaliserede på baggrund af den udarbejdede problemformulering, som vurderes som behjælpelig i forhold til at få belyst og besvaret specialets problemformulering (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 187).

Temaerne i interviewguiden er: introducerende spørgsmål, sociale relationer og kontanthjælpens indflydelse i social relationer og dertilhørende forskningsspørgsmål. Herefter er der udarbejdet spørgsmål til informanterne, som er enkle og sprogligt forståelige. Som forsker under de afholdte interviews bestræbes der efter at være aktivt lyttende og være tilstede i øjeblikket for, at informanter giver sig hen og føler sig tryk og engageret i interviewsituationen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 193-194).

Som forsker forsøges der at opnå en tryk og afslappet stemning, hvilket personligt opnås gennem ydmyghed og taknemlighed overfor informanternes tid og lyst til at deltage. Som forsker var det derfor vigtigt at virke åben og interesseret i det, informanterne berettede under hele interviewet, men dog særligt i de introducerende spørgsmål. Dette kan være medvirkende til, at informanterne bliver trykke ved samtalen tidligere og derved åbner op og fortæller om oplevelser, som muligvis har været grænseoverskridende og intimiderende at blive adspurgt til.

Som forsker søges der efter en mening i informanternes svar. Derfor er det vigtigt at være bevidst om, at den mening som skabes og dannes bliver skabt via egen fortolkning. Under interviewene er det i forlængelse heraf også nødvendigt, at få informanten til at uddybe, således at egen fortolkning ikke bliver dominerende i den senere analyse. En reaktion fra forskerens side kan påvirke informanternes svar i form af en tilbagetrækning (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 52). Interviewene blev i den forbindelse derfor påbegyndt med mindre følsomme emner, således der kunne sluttes med de mere følsomme og dybdegående emner. Dette kalder Thagaard for interviewguidens dramaturgi (Brinkmann & Tanggaard, 2015, s. 99-100).

På baggrund af målgruppens sårbarhed synes det derfor nødvendigt at reflektere over påbegyndelsen af interviewguiden og dens senere udformning. Dramaturgi giver også mulighed for at oparbejde en tillid og fortrolighed til den adspurgte, således at informanter kan føle sig tryk

og ønsker at besvare spørgsmålene. Enlige forsørgere på kontanthjælp kan være et følsomt emne, hvilket har medført en del overvejelser og refleksioner omkring de afholdte interviews og målgruppen, hvilket jeg uddyber i det følgende afsnit.

3.6 Etiske refleksioner

I en undersøgelse, hvor det er den kvalitative metodetilgang, som anvendes, er forskeren og i dette tilfælde også interviewerens nødsaget til at være en aktiv del af den konkrete undersøgelse. Hvor stor en andel kan være udefinerbart, da det både kan forekomme i det ubevidste og i det bevidste og heri også i differentieret mængder afhængig af den videnskabelige positionering, som der tages udgangspunkt i. Det er på baggrund af dette usikkert at vide sig sikker på, om forskeren påvirker de fundne resultater, som forekommer undervejs i selve undersøgelsen. Dette anses som relevant at være opmærksom på i forhold til den hermeneutiske tilgang i indeværende speciale. Egne forforståelser er nødvendigt at være opmærksom på som forsker, da de kan præge spørgsmål eller påvirke kropssproget under interviewet, hvilket derfor skal findes i en balance mellem at virke neutral og ikke lave ansigtsudtryk eller tilkendegive egne holdninger undervejs i interviewene. Særligt er dette nødvendigt i en solo-specialeproces, således ikke at blive indfanget og farvet af egne forståelser og fortolkninger. Er forskeren ikke opmærksom på dette, kan det diskuteres, om validiteten og den pålidelighed, som forekommer i specialet, bliver påvirket og afspejles i specialets fund (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 15).

For at undgå denne situation allierede jeg mig derfor med sparingsparter i form af medstuderende og vejleder, hvilket jeg anser som værende et nødvendigt foretagende. Andre overvejelser kan ifølge Svend Brinkmann også være ”informeret samtykke”, som omhandler informanternes deltagelse herunder en uddybende information og forklaring omhandlede deres deltagelse, hvilket synes vigtigt. For at undgå, at informanterne opfattede specialet som uklart og ikke ville deltage, gjorde jeg som forsker derfor en dyd ud af at informere informanterne tilstrækkeligt omkring specialet og dets indhold (Brinkmann & Tanggaard, 2015, s. 443). Alle informanterne fik tydeliggjort, at de som interviewpersoner ville blive anonymiseret i specialet.

3.7 Selektion af informanter

Min tilgang til rekruttering af specialets informanter kan have indflydelse på, hvilke informanter som udvælges og herfor også indvirkning på specialets udfoldelse. Derfor beskrives tilgangen i det følgende afsnit.

En gatekeeper kan være en fordel i en undersøgelse. En gatekeeper kan være en naturlig og ofte lettere vej ind i et ønsket felt, da vedkommende som gatekeeper har adgang til informanter, informationer og andre relevante ting i forbindelse med en undersøgelse (Kristiansen & Krogstrup, 2015). Gatekeeperfordelen var påtænkt som en mulig måde at finde kontakter gennem tidligere beskæftigelse på ydelsescenteret. Dette var på daværende tidspunkt ikke muligt ifølge afdelingslederen med begrundelse i målgruppens sensitivitet. Afdelingslederen forsøgte herefter at kontakte kontanthjælpsafdelingen for at spørge, om de muligvis kunne have informanter, som ville være behjælpelige. Her var tilbagemeldingen dog ligeledes nedslående i forhold til at tilgå informanter fra målgruppen. Det var derfor en smule udfordrende at finde informanter, ikke blot uden gatekeeper, men også på baggrund af det følsomme emne. Jeg forsøgte herefter at skrive og ringe til andre kommuner, hvilket dog ligeledes resulterede i negativ respons. På baggrund af specialets tidsmæssige ramme frustrerede dette en del især med kendskab til målgruppens eksistens og omfang i det danske samfund.

Søgningen efter informanter fortsatte efterfølgende via sociale medier som LinkedIn og Facebook. Dette viste sig relativt hurtigt at være en fornuftig strategi. Grupper, som eksempelvis ”Kontanthjælp – ret & råd”, ”Gruppen for os enlige forsørgere” og ”Netværk for enlige forældre” var måden at skabe kontakt til de ønskede informanter på. Der blev heri beskrevet, hvilke informanter specialet efterspurgte og i hvilket omfang. Det gav hurtigt positive tilbagemeldinger på informanter, som gerne ville besvare spørgsmål og deltage i interview. Med stor ydmyghed og forsigtighed fulgte et par opklarende spørgsmål og i forlængelse heraf, om de havde lyst til at blive interviewet. De fleste passede i efterspurgte målgruppe, som var enlig forsørgere på kontanthjælp med børn i skolealderen. I forsøget på at indsamle informanter påbegyndte en række refleksioner og tanker.

Refleksioner omhandlede sociale medier og internettet generelt, hvorpå det er vigtigt at være påpasselig og træde varsomt på baggrund af falske profiler og muligheden for, at folk udgiver sig for at være nogen, de ikke er.

På baggrund heraf var det derfor nødvendigt at møde personerne i virkeligheden og ikke foretage interviewene over Skype eller telefon.

Specialeprocessen var dog efterfølgende ramt af en del aflysninger og udsættelser fra de informanter, som havde tilkendegivet de var interesseret og efterfølgende havde lavet skriftlige aftaler med. Specialeprocessen gav dog også mulighed for at være fleksibel og derved imødekomme informanternes ønsker rent geografisk. Dette anses som værende afgørende og nødvendigt for, at rammerne inden et interview er de bedst tænkelige.

3.8 Præsentation af informanter

Nedenfor anskueliggøres de fire informanter fra de individuelle interviews. Alle informanter har fået fiktive navne. De fiktive navne anvendes til at anonymisere og beskytte de adspurgte informanter. I indeværende speciale anvendes de nedenstående fiktive navne (Brinkmann & Tanggaard, 2015, s. 443).

Fiktivt navn	Alder	Varighed på kontanthjælp	Varighed som enlig forsørger	Antal børn	Børnes alder
Anne	34	10 måneder	10 måneder	1	7 år
Lea	37	9 år	9 år	1	9 år
Helle	47	15 år	15 år	4	24,17,12,7 år
Ida	39	12 år	12 år	5	16,12,9,6,2 år

3.9 Analysestrategi

Metode stammer fra det græske ord meta og hodos. Hodos betyder vej, og meta kan tildel oversættes med ad hvilken, hvilket således kan relateres til et refleksive spørgsmål om, hvorledes den valgte vej, er den vej der ønskes (Monrad & Olesen, 2018, s. 145). I dette afsnit belyses, hvorledes den senere analyse er blevet udformet på, til at besvare den udarbejde problemformulering.

I forbindelse med mit metodevalg har jeg taget stilling til, om undersøgelsen i indeværende speciale har været induktiv, deduktiv eller abduktiv. Specialet er blevet udformet igennem den abduktive tilgang, på baggrund af overraskende fund, i det empiriske materiale. Den induktive tilgang er dog også tilstede, da problemstillingen udspringer af en underen og er ukendt på forhånd, men i forskningsprocessen er der vekslet imellem teori og empirisk iagttagelser. I den abduktive tilgang, strukturerer empirien det videre forløb i undersøgelsesprocessen, hvorved jeg forholder mig til det empiriske materiale uden forudindtagede antagelser om den teoretiske ramme på forhånd. Den indsamlede empiri er dermed styrende for den ny generende viden og den teori som senere anvendes, således at der arbejdes abduktivt, analytisk. Specialeprocessens startede ud med en grundig transskribering på baggrund af de indsamlede kvalitative interviews (Monrad & Olesen, 2018, s. 19-20).

I specialeprocessen startede jeg ud med at transskribere alt det indsamlede datamateriale gennem mine kvalitative interviews. Jeg valgte at transskribere alt indhold, da jeg mener, jeg på den baggrund får det bedst mulige indblik i informanternes oplevelser. Herefter har jeg kodet mit indhold i en åben kodning, hvor jeg har inddelt det empiriske materiale i forskellige temaer, som var baseret på indholdet, hvor jeg så gentagende mønstre og udtalelser, som lændede sig op ad hinanden. De forskellige temaer, som kom til syne under gennemlæsningen, var; skam, sociale interaktioner, udelukkelse og fattigdom (Se bilag 2). Jeg havde på dette tidspunkt i specialeprocessen ikke udvalgt teorier, da jeg ikke ønskede, at dette skulle være et styrende element under kodningsprocessen, hvilket potentielt kunne bevirke, at jeg overså andet væsentligt indhold. Jeg kan dog ikke sige med sikkerhed, om jeg har overset betydningsfuldt materiale. Desuden har jeg meningskondenseret mine informanternes udsagn med henblik på at frembringe korte formuleringer, hvilket jeg har gjort for at belyse fremtrædende citater i de forskellige temaer. Endvidere valgte jeg herefter at udvælge mine teorier efter, hvilke jeg mente kunne præsentere empirien på bedst mulig måde. Teorierne udfoldes i det følgende kapitel.

Kapitel 4

Teoretiske ramme

4.1 Teori

I det følgende kapitel præsenteres og begrundes den teoretiske ramme, som anvendes i indeværende speciale. De udvalgte teorier har den interaktionistiske vinkel på relationer mellem mennesker til fælles. Jeg anvender en teori af sociolog Thomas J. Scheff omhandlende skam og stolthed, da den ifølge ham er den mest påvirkelig emotion i den sociale interaktion mellem individer. Herved kobles mikro- og makroniveau (Bo & Jacobsen, 2017, s. 174).

Endvidere har jeg valgt at anvende dele af Erving Goffmans teori om interaktion, her i blandt rolle- scene- og stigmatiseringsbegreberne. Disse teorier er udvalgt på baggrund af mine tematiske opdagelser i kodningsprocessen af den indsamlede empiri og vil i det følgende uddybes, da jeg senere vil anvende disse analysen.

4.2 Thomas Scheff

Mikrosociologien Thomas Scheff begår sig inden for følelsessociologien. Dette gør han med inspiration fra blandt andre Helen Lewis og Erving Goffman, som også er optagede af interaktionisme. En gennemgående tankefigur i Scheffs teori er de sociale bånd, herunder de sociale følelsers betydning. I de sociale bånd gemmer sig særligt følelserne skam og stolthed, som er to centrale begreber i teorien (Bo & Jacobsen, 2017, s. 175).

Skam og stolthed

Ifølge Scheff er skam og stolthed en naturlig del af den sociale interaktion, hvor skam anses som værende en af de vigtigste sociale følelser sammen med stolthedsfølelsen. Skamfølelsen er en fællesbetegnelse for blandt andet; utilstrækkelighed, forlegenhed, pinlig, akavethed og skyld. Scheff er inspireret af flere forskellige teoretikere gennem sin egen teoriudvikling, hvorpå Helen Lewis har bidraget til denne udvikling (Bo & Jacobsen, 2017, s. 189).

Skammen er afgørende i det sociale møde, da der er chance for at tabe ansigt og dermed blive devalueret og nedgjort af andre. Det er vigtigt for individet ikke at underkende skammen, da dette kan medføre fremmedgørelse og skabe afstand overfor andre. Erkendes skammen ikke hos individet, kan det hermed resultere i, at vedkommende skammer sig over at være skamfuld, som betegnes som følelssespiraler af Lewis. Herigennem forstærkes vreden og skammen hos individet (Bo & Jacobsen, 2017, s. 189).

Skam kan også benægtes, mens den står på, da den ifølge Lewis kan være gemt under andre følelser, som at føle sig usikker i situationen. Føler individet sig ikke tilstrækkelig og/eller bebrejder sig selv, kan skammen også forekomme. Denne følelse kaldes for *uidentificeret skam* (Bo & Jacobsen, 2017, s. 196). Den uidentificerede skamfølelse kan være med til at undersøge, hvorledes det ukendte opleves hos de enlige forsørgere i forbindelse med deres børns sociale liv og de interaktioner, de oplever at indgå i. Individet med lavere samfundsmæssig status, såsom kriminelle eller kontanthjælpsmodtagere, er i særlig grad udsat for at føle skam, grundet deres situation (Bo, 2012, s. 25). Foruden skam og stolthed som de centrale hovedbegreber findes herunder andre begreber, som anvendes i det sociale møde. Disse teoretiske begreber er brugbare i den senere analyse til at opnå en forståelse for interaktionen.

Social konformitet

Individet har brug for at være i social kontrol, som Scheff betegner det. Oplever individet at stikke ud fra normen i en pågældende gruppe, kan individet derfor være ude af social kontrol, og dette kan medføre en social eksklusion fra gruppen. Individet bliver afvist, hvilket kan fremkalde følelsen af smertefuld skam og ydmygelse. Denne sociale kontrol og det at befinde sig i den betegner Scheff som *konformitet*. Dette begreb i Scheff's teori om skam og social konformitet anvender jeg i en senere analyse om de enlige forsørgere på kontanthjælps sociale interaktioner. Hvordan de oplever det sociale møde med andre forældre i forbindelse med deres børns sociale liv, og om de heri oplever en konformitet i interaktionen (Bo & Jacobsen, 2017, s. 32).

Tilbagetrækning og omgørelse

Skam kan desuden tyde på usikre sociale bånd. Anerkendelsen og tilkendegivelsen af sin skamfølelse kan være styrkende og knytte stærke sociale bånd, hvis dette altså erkendes hos individet selv. Negligeres denne skam derimod, kan den skabe fremmedgørelse og afstand til andre (Bo & Jacobsen, 2017, s. 33).

Denne skamfølelse kan beskyttes på flere måder. I indeværende speciale ses det relevant at belyse beskyttelsesformerne *tilbagetrækning* og *omgåelse*.

I en *tilbagetrækning* indgår individet i situationer, hvor erindringer og lignede situationer opstår. Denne kognitive situation kan handle om, at individet ønsker at flygte fra andres dømmende blikke eller negative udtalelser. Individet har brug for anerkendelse og ønsket om nærhed, dog med selv samme frygt for oplevelsen af en *tilbagetrækning* (Bo & Jacobsen, 2017, s. 35).

For at opnå en *omgåelse* af skammen må individet opretholde sit selvbillede og lade det forblive intakt ved at udsætte sig selv for sociale interaktionssituationer, for at opleve skamfølelsen igen (Bo & Jacobsen, 2017, s. 187). Lewis beskriver ud fra flere undersøgelser, at skammen er noget der ses og opleves hos andre, men dog ikke bliver italesat med ord. Skam kan således også være besværlig at skjule og ikke lade sig være påvirket af.

Skam kan også være gemt under følelser som skyld. Individet kan altså være bebrejdende over for sig selv i situationer, hvor individet har gjort eller sagt noget, som blev opfattet som et nederlag eller oplevet en forventning, som individet ikke kunne leve op til (Bo & Jacobsen, 2017, s. 187).

Skam er ikke alene en biologisk proces, men også et overvejende socialt og kulturelt fænomen
(Bo & Jacobsen, 2017, s. 181).

En del af den samfundsmæssige modernisering og herved et centralt punkt i socialiseringen har været, at individet ikke skal underkastet af sine emotioner og dermed lade sig styre. Individer skal gøres uafhængige og fornuftbestemte ifølge Scheff. En afhængighed kobles ofte sammen med skam ifølge Richard Sennett, som han skriver i bogen *Det Fleksible Menneske*. Han fremhæver, at individet, der er afhængigt på den ene eller anden måde af samfundet velfærdsydelser og lever på overførselsindkomst og dermed betegnes som økonomisk fattige, bliver antaget som samfundssnyltere fra samfundet, men også af sig selv, hvilket medfører en stor skamfølelse. I en undersøgelse fra 2001 af den svenske professor i socialt arbejde, Bengt Starrin, understreges det, at skamfølelsen fremkommer i høj grad og hyppigt i forbindelse med dårlig økonomi og det at føle sig fattig, hvilket synes relevant for indeværende speciale (Starrin & KalandBlomkvist, 2001). Ud fra ovenstående teori fra Sheff anvendes dette i en analytisk sammenhæng til at undersøge, hvorledes skam kan forstås i denne kontekst, samt hvordan den kommer til udtryk ved de enlige forsørgere i sociale sammenhænge og interaktioner.

4.3 Erving Goffman

Erving Goffman var en canadisk-amerikansk sociolog, som var optaget af de sociale interaktioner som opstod når individer mødtes. Goffman påpeger, som en central del af hans teori, at individet gennem hele livet indgår i ansigt til ansigt møder og interaktioner med andre, hvilket både forekommer verbalt og nonverbalt. Denne forståelsesramme kan ses i lyset af de forskellige normer som forekommer og udspiller sig i konkret social kontekst (Bo & Jacobsen, 2017, s. 182).

Goffman analyserede individets handlinger i interaktion med andre, som en metafor fra dramaturgien. Han analyserede interaktionen og det sammenspil som opstod, som var det et skuespil. Møder individet andre og eller nye, ønsker det at fremstille et positivt selvbillede, så andre således får et positivt indtryk af individet (Goffman, 2004, s. 99).

Goffmans teori om rollespillet i den sociale hverdagsinteraktion opererer i et teater metaforiske regi, som på baggrund af empirien findes relevant til at belyse specialets problemstilling. Goffman har anvendt diverse begreber i sine teorier, hvorved jeg har udvalgt dem som synes at være anvendelige og relevante til, at analysere det empiriske materiale i indeværende speciale med. Der anvendes en dansk oversættelse af de engelske begreber i følgende afsnit og fremefter (Goffman, 2014).

Roller i hverdagslivet

Det centrale omdrejningspunkt og det som Goffman er mest kendt for i dag er rollebegrebet. Rollebegrebet i hverdagen indbefatter de rolle som et hvert individ indgår i, i løbet af dagen og hele livet igennem. Gennem disse roller etableres en ramme for individets selvudfoldelse. Manuskriptet i teaterstykket kan betragtes som de samfundsmæssige og sociale strukturer, som begrænser individets handlemuligheder (Goffman, 2014, s. 67).

Forståelsen af den faktiske rolle som den udføres i den konkrete situation. Den rolle som individet indtræder i når det forekommer i sociale sammenhænge og hermed indgår i sociale interaktioner med andre (Goffman, 2004, s. 194).

I rollen er det derfor afgørende at den er forenelig med rollens passende egenskaber og den kan udføres af individet.

Der ifølge Goffman eksisterende regler for hvordan individet skal agere og opføre sig når det indtræder i en rolle eller bliver tildelt en rolle. Modsat mener Goffman også at individet kan vælge at forkaste den tildelte rolle og derved ikke spille med (Goffman, 2004, s. 210).

I kapitel 5 anvendes rollebegrebet analytisk og diskuteres yderligere hvor de nedenstående fire centrale begreber avendes:

- **Rolleforpligtelse** som betegner de roller, et individ spiller fordi de er nødsaget til det og fordi det er en rolle der er tildelt.
- **Rolletilknytning** er de roller, som individet selv ønsker at spille.
- **Rolleomfavelse** henviser til de roller, som individet finder interessante og lader sig opsluge af, og påtager sig frivilligt.
- **Rolledistance** beskriver hvordan et individ kan distancere sig fra den socialt situerede rolle de er i og forventes at spille (Goffman, 2004, s. 206-210).

Mangfoldige identiteter

I forlængelse af de flere forskellige rollebegreber, beskriver Goffman også hvordan individet besidder flere dimensioner af selvforståelser. Individet behersker en flerhed af mangfoldige identiteter (*multiple selves*). Ifølge Goffman har individet ikke en korrekt eller entydig kerne. Det kan derfor anses som, at individet udvikles og bliver et resultat igennem en mangfoldig og refleksiv proces over længere tid.

For- og bagscene

Goffmans teoretiske begreber udfolder sig i teaterregi hvor individets forskellige hverdagsroller, udspiller sig i hverdagen, hvor hverdagen bliver en scene. Ydermere er begreberne *front stage* (scenen) og *back stage* (bagscenen) essentielle i Goffmans teaterunivers.

På scenen finder forestillingerne sted – det er her individerne spiller deres rolle sammen med de andre deltagende. Her optræder individet efter de normer og standarder som rolle og konteksten tilbyder. Heri kan individet repræsentere sig og formidle et bestemt indtryk til andre. Befinder individet sig på scenen, ønsker pågældende at kontrollere og styrer de indtryk som andre fremlægger i interaktionen (Goffman, 2014, s. 72-75).

På bagscenen kan individet trække sig tilbage fra rampelyse og reflektere og regulere sin senere optræde i en anden gældende kontekst med andet regel og normsæt. Her oplever individet at være sig selv, uden nogen form for rolle (Goffman, 2014, s. 76).

Ansigtsbegrebet

I forlængelse af rollebegrebet anvender Goffman også ansigtsbegrebet. Goffman påpeger at individets ansigt reagere følelsesmæssigt i mødet med andre. Individets ansigt kan kun opretholdes ved hjælp af andre, men kan modsat også ødelægges af andre. Det mest afgørende for individet er at bevare et passende ansigtsudtryk i den sociale interaktion og undgå at tabe ansigt, ved at udvise et upassende ansigtstræk. Rolle- og ansigtsbegrebet går derfor i forlængelse af hinanden, da en given optræden, skal være forenelige (Goffman, 2004, s. 39-45).

Ifølge Goffman anvendes ansigtsbegrebet til, at beskytte individet mod pinagtige og forlegne situationer, og dermed undgå at tage ansigt. Ansigtsbegrebet anvendes i specialet til, at se nærmere på det ansigtsarbejde som foregår i de sociale interaktioner informanterne indgår i (Goffman, 2004, s. 21).

Stigmatisering

I det følgende afsnit vil Goffmans teori omhandlede stigmatisering fremhæves, som anvendes til, at analysere hvordan enlige forsørgere på kontanthjælp, oplever interaktion i sociale sammenhænge. Stigmatiseringsteorien anvendes i en senere analyse til, at opnå en forståelse for den sociale eksklusion og udelukkelse informanterne giver udtryk for de oplever i det empiriske materiale.

Goffman anvender begrebet stigma (stigmatisering) om dybt miskrediterede eller nedvurderede egenskaber der tillægges personer. Stigmatiseringer omhandler altså den måde individer kategoriserer og vurderer hinanden på hvilket udspringer af stereotyper og forestillinger som eksempelvis arbejdsløse. Forestillinger som skabes af individet gennem en vedvarende opretholdelse via samfundets normer, hvilket har medvirket til en etableret normalitet, som afdækker hvad der anses som værende acceptabelt og normaliteten i samfundet. Det centrale i stigma teorien er afvigelser fra det "normale". Det normale som forekommer ved fælles forventninger i det sociale liv. Herigennem opretholdes de sociale normer i det fælles møde med andre og kan et individ ikke leve op til de sociale normer, kan den pågældende betegnes som uværdig og mangelfuld. Samfundet identitetsværdier er ikke udelukkende ens, men de florere

dog stadig i sociale sammenhænge og i de sociale interaktioner som forekommer ifølge Goffman (Goffman, 2009, s. 169).

Goffman påpeger der findes tre typer af stigmatisering: *Kropslig stigma*, hvor stigmatiseringen forekommer ved synlige misdannelser såsom handicap, *karaktermæssig stigmatisering* som sker ved mangel på fremdrift eller kompromisvejle fra individet og *slægtsbetingede stigma* som udspringer på baggrund af race, religion eller nationalt tilhørsforhold. En stigmatisering kan således ifølge Goffman forekomme uden individet foretager sig nogle afvigelser, hvilket kan medføre en social eksklusion og udelukkelse fra nogle sociale grupperinger og fællesskaber (Goffman, 2009, s. 20).

Social eksklusion handler om manglede mulighed for deltagelse i centrale områder i samfundet, så som arbejdsmarkedet eller at indgå i sociale relationer. Dette kan medføre negative konsekvenser for individet da muligheden for, at opnå accept og anerkendelse begrænses i disse fællesskaber. Opnår individet ikke en accept i den sociale interaktion kan det også bevirke at pågældende opfatter sig som mindreværdig og anderledes i mødet med andre (Goffman, 2009, s. 21-25).

4.4 Opsamling af teoretiske begreber

Skam og stolthed er de emotioner, som forekommer i det sociale møde. Udfordringen opstår, når skammen ikke erkendes og individet således bliver fremmed over for andre.

Uidentificeret skam forsvinder skammen ikke af sig selv, men ender i en **følelssespiral**.

Social konformitet kan individet opleve at stikke udenfor normen og derved opleve en eksklusion, hvilket udløser skammen.

Tilbagetrækning og omgåelse: Tilbagetrækning handler om at flygte fra andres bedømmende blikke, men samtidig have behov for nærhed. Ved omgåelsen opretholder individet sit selvbillede og risikere derved at fremkalde skammen.

Roller: indbefatter de roller, som et hvert individ indgår i, i sociale interaktioner med andre.

- **Rolleforpligtelse** som betegner de roller, et individ spiller, fordi de er nødsaget til det, og fordi det er en rolle, der er tildelt dem.
- **Rolletilknytning** er de roller, som individet selv ønsker at spille.
- **Rolleomfavne** henviser til de roller, som individet finder interessante og lader sig opsluge af og påtager sig frivilligt.
- **Rolledistance** beskriver, hvordan et individ kan distancere sig fra den socialt situerede rolle de er i og forventes at spille (Goffman, 2004, s. 206-210).

For- og bagscene: På scenen fremstår individet i den bedste version af sig selv – indgår her i en rolle. Bag scenen kan individet trække sig tilbage og være sig selv.

Ansigtbegrebet: Opretholde et kontekstbestemt ansigtsudtryk. Undgå at tabe ansigt overfor andre.

Stigmatisering: En afvigelse fra normen. Afviger individet fra normerne i samfundet, er der risiko for at blive stigmatiseret og dermed socialt ekskluderet fra fællesskabet.

Multiple identiteter: Individet besidder flere identiteter og bevæger sig frit i dem – alt efter kontekst og situation.

Kapitel 5

Analyse

5.1 Analyseafsnit

I følgende kapitel vil det empiriske materiale blive præsenteret og analyseret med afsæt i de udvalgte teorier og begreber i specialet. I analysen søges der at komme nærmere en forståelse og besvare den udarbejdede problemformulering: *Hvordan oplever enlige forsørgere på kontanthjælp at indgå i sociale relationer?*

Analysen er udarbejdet i konstant vekselvirkning mellem teori og empiri, hvilket er i overensstemmelse med den videnskabelige hermeneutiske tilgang, som er valgt. Den tilgang betragter meningsfortolkning i hermeneutikken, som den hermeneutiske cirkel. Det er ikke udelukkende en horisontsammensmeltning, der tilstræbes i fortolkningen, men en såkaldt fortolkning, som rækker ud over de konkrete udsagn. Dette er i konsensus med den hermeneutiske cirkel, da den veksler mellem helhed og dele i helheden, således der kan opnås en ny forståelse. Der tages udgangspunkt i det empiriske materiale - herunder informanternes udsagn, som anvendes jævnligt til den analytiske fortolkningsproces.

Igennem citater og udsagn belyses det, hvordan de enlige forsørgere som kontanthjælpsmodtagere oplever skam og fattigdom. Det anskueliggøres, hvordan de indgår i sociale interaktioner i forbindelse med deres børns sociale liv. Herefter arbejdes der dybdegående med, hvordan de enlige forsørgere oplever sig stigmatiseret i de sociale interaktionssammenhænge. I analysen vil der frembringes resultater og fund, som efterfølgende anvendes i opsamling og afsluttende konklusion.

5.2 Delanalyse 1 - Skam og fattigdom

Kontanthjælpen og dens økonomiske konsekvenser kan medføre følelsesmæssige og materielle afsavn (SFI, 2016, s. 38). I første analyseafsnit ses der nærmere på de enlige forsørgeres skam og fattigdom. I analyseafsnittet anvendes det empiriske materiale, som belyser den skamfølelse informanterne giver udtryk for, de oplever i forbindelse med deres position fattige kontanthjælpsmodtagere.

Flovt at være på kontanthjælp

Alle de adspurgte informanter giver udtryk allerede kort inde i interviewene for en skamfølelse i forbindelse med deres økonomiske situation i forhold til, at de er på kontanthjælp, og at de enlig forsørger.

Nedenstående informant bliver spurgt til, hvordan hun oplever at være kontanthjælpsmodtager.

” (...) Det er bare så flovt altså, det er så flovt at ende på kontanthjælp. Det er et nederlag, fordi det har man altid fået at vide. Det er simpelthen for tabere. Når man går fra at være normal og rig, hvilket jeg tillader mig at sige, så bliver du sagsusme fattig på kontanthjælp”

(02:40 – 05:49) (Helle).

Citatet illustrerer, hvordan kontanthjælpsmodtageren oplever at skamme sig over sin økonomiske situation. Informanten giver udtryk for, at det er enormt flovt at være på kontanthjælp, fordi det har hun altid fået at vide, hvorved andres normative forståelser af kontanthjælp internaliseres hos Helle. En forståelse, som muligvis er skabt på baggrund af et samfund, hvor arbejdsmorale og kulturen er høj, og at det derfor skal anses som flovt at være på kontanthjælp. Den høje arbejdsmoral udspringer blandt andet på baggrund af den arbejdsmarkedspolitik og de beskæftigelsesreformer, som har præget det danske samfund i en årrække. Måden hvorpå Helle internaliserer andres forståelse af det at være på kontanthjælp, kan udspringe af den kultur og det miljø, hun er opvokset i. Individer kan vokse op i et miljø, hvor identiteten skabes gennem arbejde, så det er illegitimt ikke at have et arbejde – medmindre du er syg eller handicappet (Caswell & Dall, 2015, s. 262). Denne mentalitet kan være med til at skabe den forståelse, Helle internaliserer.

Informanten giver samtidig udtryk for et tidsmæssigt aspekt, i form af udtrykket ”ende på kontanthjælp”. Hun ser herfor sig selv i en anden position end tidligere, hvori det er en flov situation, hun er endt i, frem for før hen. Informanten her giver således udtryk for, at det at gå fra

én position til en anden, kan medføre den flovhed, hun oplever på grund af kontanthjælpen. Det kan tolkes som, at informanten retter hendes utilstrækkelighed ind af mod sig selv, og det således først er her, det bliver flovt for hende. Hendes situation er ikke konjunkturbestemt, hvilket afgør om der forekommer arbejde eller ej til hende, hvilket ikke kan forklare hendes situation. Hun giver i ovenstående citat også udtryk for, at det også er et nederlag at være på kontanthjælp. Dette kan igen være et udtryk for en samfundsopfattelse, men også en konstruktion, som kan dannes af andres meninger og fortolkninger af det at være kontanthjælpsmodtager. Hun opfatter det at være på kontanthjælp som et nederlag og ligestiller det med at være en taber, hvilket kan ses i lyset af den normalitetsforståelse, som samfundet og andres fortolkninger har været medskabende til. Det kan også analyseres som om, at hun forbinder det at identitetsskabe sig selv sker gennem arbejdsmarkedet, og at hun således ikke kan undgå at blive en taber, da dette ikke ses muligt.

”Når man går fra at være normal og rig” beskriver hun, at hun tidligere har anset sig selv som værende rig og normal, inden hun fik kontanthjælp. Hun sidestiller dermed det at være rig og at være normal. Det er således ikke kun den materielle følelse rent økonomisk, som eksister hos hende, men også en følelse af en position i samfundet og følelsen overfor andre, som gør sig gældende. En samfundsposition, hvor hun oplever at være lavere rangeret på baggrund af hendes status som kontanthjælpsmodtager.

En refleksion her kan føre tanker tilbage på det indledende problemfelt, i afsnittet omhandlende beskæftigelseshistorien. Bistandsloven blev, som tidligere beskrevet, konstrueret i en tid, hvor arbejdsløsheden var lav og ressourcerne gjorde det muligt at indføre økonomisk sikring til alle. En økonomisk sikring, som kunne foretages i et velfærdssamfund, hvor menneskesynet var en fælles forståelse af ligeværdighed. En forståelse for, at alle borgere kunne på et eller andet givent tidspunkt i deres liv blive berørt af sociale problemer og dermed være nødsaget til at modtage offentligt forsørgelse. Dette menneskesyn anses ikke som fremtrædende i informantens udsagn. At være kontanthjælpsmodtager oplever informanten som et nederlag og værende flovt, hvilket kan ses, som en markant ændring på menneskesynet. Menneskesynet i dag udspringer af en *workfare*-tilgang, hvori det er borgerens pligt at påtage sig beskæftigelse med den arbejdssevne, som er muligt. Dette menneskesyn kan analytisk tolkes som om, at kontanthjælpsmodtagere heri virker arbejdsuvillig og dermed ikke vil bidrage til samfundet (Guldager & Skytte, 2013, s. 210).

Et overensstemmende ansigtsudtryk

I nedenstående udtalelse udtrykker en anden informant en absolut og konkret forståelse af sin situation som fattig.

” (...) Det kan godt være, vi er fattige, hvilket vi er, men man behøver ikke at vise det. Vi er ligeså gode som andre” (50:23 – 56:44) (Anne).

Informanten beskriver sig selv som fattig på kontanthjælp, og hvor bevidst hun er om hendes situation. I citatet siger informanten, at det ikke er nødvendigt at vise, hun er fattig. Heraf udspringer dog en refleksion om, hvordan det ses at være fattig. Hun vil ikke vise, at hun er fattig, fordi hun derved ikke oplever sig selv som ligeværdig med andre i samfundet. Dette kan analytisk ses, som en forståelse for, hvordan hun betegner det at være fattig og sidestiller den fattige position med at være dårligere stillet end andre. Hun ønsker at blive opfattet som ligeværdig og vil undgå at blive stigmatiseret som fattig. Gennem Goffmans rollebegreb kan det forstås som en rolle, hun indtræder i. Anne ønsker ikke at signalere, hun er fattig, og opretholder derved et passende ansigtsudtryk i de situationer, det er nødvendigt. Her forsøger hun at fremstå, som den bedste version af sig selv. Her kan Goffmans scene og bagscene begreb være anvendelig til at forstå, hvordan det opleves. Hun tilpasser sig til situationen for ikke at øge opmærksomhed omkring hendes fattig position. I relation til Goffman findes der ikke nogen dominerende rolle eller indre kerne. Ingen roller bliver forkerte eller overfladiske, men er alle en del af individet. Anne besidder de mangfoldige identiteter og bevæger sig mellem de sidestående roller i forskellige kontekster (Goffman, 2004, s. 12).

I analysen af de to ovenstående citater gør skam og rollebegrebet sig gældende ud fra Scheff og Goffmans teoretiske begreber. I nedenstående udtalelse ses en kombination af disse begreber.

” (...) Jeg skammer mig jo helt vildt over at være på kontanthjælp, men det forsøger jeg ikke at påvirke børnene med. Jeg vil ikke have, de skal skamme sig over det, så jeg forsøger bare at pakke mine følelser væk overfor de andre forældre” (15:31 – 16:37) (Ida).

Ida giver udtryk for den store skamfølelse, som kontanthjælpen medfører hos hende, men samtidig er det vigtigt for hende ikke at vise det overfor hendes børn eller påvirke dem med hendes skam over den situation, hun befinder sig i. Hun indtræder i en rolle, således børnene ikke skal påvirkes af den økonomiske situation.

Det paradoksale kan i disse sociale interaktioner dog være, at børnene opdager hendes fremstilling og derved undrer sig over den rolle, som hun her indtræder i. Ida beskriver, hvordan hun oplever at pakke sine følelser væk, men er bekendt med skammen.

I den sociale interaktion forsøger hun at finde et passende ansigtsudtryk, for at undgå at fremkalde skammen overfor de andre forældre. Hun trækker sig tilbage, da hun frygter de bedømmende blikke og processen heri. Samtidig forsøger hun at skåne hendes børn, så de ikke skal lide under den samme skam, som hun oplever. Denne oplevelse kan være med til at beskytte informantens selvbillede, da hun ikke ønsker at tabe ansigt i disse sociale interaktioner, hvorved det er lettere at gemme skamfølelsen væk. Hun forsøger at handle og agere i overensstemmelse med sit ansigtsudtryk (Goffman, 2014, s. 95).

Den konstante utilstrækkelighed

Som tidligere nævnt, er ord som utilstrækkelig, forlegenhed, pinlig, akavethed og skyld forbundet med skam. Den følelse, som repræsenterer skam på bedst mulige måde, som fremstår flere gange, er utilstrækkelig hos de enlige kontanthjælpsmodtagere, hvilket det nedenstående citat kan indikere.

" (...) men altså, det påvirker mig, at jeg er på kontanthjælp, så jeg tænker måske, at det ville være anderledes, hvis jeg ikke var selvfølgelig. Så kunne man være den lidt mindre sure mor muligvis.." (23:49 – 24:05) (Ida).

Informanten udtrykker, at det påvirker hende, at hun er på kontanthjælp. At det påvirker hende i sådan en grad, at hun føler sig begrænset af det i måden, hun er på. En begrænsning, som påvirker hende økonomisk, men også følelsesmæssigt, da det medfører en emotionel udfordring overfor hendes måde at agere forælder og mor på. Hun forestiller sig, at var hun ikke på kontanthjælp, ville det muligvis lette hendes følelse af at være utilstrækkelig eller føle skyld over ikke at kunne give hendes børn det, som hun ønsker - både materielt og følelsesmæssigt.

Følelsen af utilstrækkelighed ses i lyset af informanternes egne oplevelser af det at indgå i sociale interaktioner i forbindelse med deres børns sociale liv, og det at være på kontanthjælp.

Oplevelsen af at være utilstrækkelig mor tilkendegiver en af de andre informanter også i citatet nedenfor.

” (...) Jeg dynger mig selv ret meget, fordi man bare kan sidde ”Når ja, det kan du heller ikke give dine børn” men til sidst så stopper man. Den der.. ja, utilstrækkelighed konstant, den er sgu hård at være i altså, men det viser jeg ikke nogen.. det gider jeg ikke” (50:23 – 56:44) (Helle).

I citatet giver Helle udtryk for, hvordan en voksende selvbebrejdelse slider på hende, hvorpå hun er nødsaget til at reagere og handle sig ud af den selvbebrejdelse, hun har opbygget mod sig selv. Hun kigger indad på sig selv på den nedladende og skæve måde. Helle giver udtryk for at føle sig utilstrækkelig økonomisk, da hun ikke kan give hendes børn de ting, hun ønsker, hvilket kan anses som, at hun foruden sin utilstrækkelighed oplever en mindreværdsfølelse, da hun tidligere har haft følelsen af at kunne være tilstrækkelig overfor sine børn i denne situation. En mindreværdsfølelse, som hun har besluttet sig for ikke at vise til nogen, men som stadig er en svær følelse at agere i. Den beslutning kan illustrer, at samtidig med at hun gemmer sin følelser overfor de andre væk, eksistere den utilstrækkelige følelse stadig, dog uden at hun viser det, hvilket kan tydeliggøre det spændingsfelt og den dobbeltfølelse, som informanten befinder sig i.

Denne utilstrækkelighed kan anses som værende en uidentificeret skamfølelse, en uerkendt skam, som kan udvikle sig til en følelssespiral jf. Scheff (Bo & Jacobsen, 2017, s. 189). Følelssespiralen starter med den bearbejdning, hun vender mod sig selv i form af utilstrækkelig. Oplevelsen af at være utilstrækkelig fremkalder skyldfølelse hos hende. Den utilstrækkelighed, informanten oplever, kan tage afsæt i hendes økonomiske situation som kontanthjælpsmodtager. Det uddybes i det følgende afsnit, hvordan informanterne oplever deres økonomiske situation i forhold til at indgår i sociale interaktioner.

Dramaturgiens hverdagsscener

En kontanthjælpsmodtager vurderes som værende lavere stillet i samfundet statusmæssigt på baggrund af den økonomisk støtte, som vedkommende modtager fra det offentlige. Som tidligere beskrevet har kontanthjælpsmodtagere hermed øget risiko for at føle skam overfor den situation, de befinder sig i (Bo, 2012, s. 25).

Til et spørgsmål om, hvordan det økonomisk set opleves at være fattig, i forhold til, at indgå i sociale relationer, som enlig forsørger på kontanthjælp, svarer en af informanternes således:

" (...) Jeg bliver den, der er "lavere".. bare fordi man har en anden indkomst end dem...men det må jeg jo ikke vise, eller det gør jeg ikke i hvert fald. Men statusmæssigt, når jeg siger, at jeg er på kontanthjælp, så bliver jeg stemplet. Det kan jeg mærke og se med det samme. Det er enormt tydeligt. Bare det at bo et særligt sted, selvom det er renoveret, og selvom lejlighederne er blevet dyrere, så er det stadig sådan, at folk skal finde en grimase, som passer, når man fortæller, hvor man bor, eller når man ikke er på arbejdsmarkedet" (31:45 – 33:50) (Helle).

Citatet indikerer, at Helle føler sig rangeret på baggrund af den økonomiske situation, hun befinder sig i. Hun føler sig rangeret samtidig med, at hun udtrykker, at hun ikke ønsker at vise det til nogen og dermed kæmper for ikke at vise andre, at hun ved, hun er rangeret lavere end andre. Det viser en dobbelthed og en tvetydighed, den måde hun agerer overfor andre. Helle er bevidst om hendes position og oplever sig rangeret, men hun ønsker på den anden side absolut ikke, at de andre forældre i de sociale relationer skal få muligheden for at se, hun oplever sig som rangeret i disse situationer. Dermed vil de andre forældre få en reaktion fra hende i den ønskede rangering og positionering, som de placerer hende i.

Ud fra dette kan Goffmans for- og bagscenebegreb belyse den rolle, som informanten bliver placeret i. En rolle kan tildeles og trædes ind i på forskellige måder jf Goffman. At blive placeret i en rolle eller at påtage sig en rolle betyder i denne kontekst, at informanten agerer ud fra den konkrete situation (Goffman, 2014, s. 71).

På scenen er Helle sammen med de andre forældre, hvorved hun spiller en rolle, som hun ikke føler sig tilpas i. Indgår hun ikke i nogen interaktion med de andre forældre, trækker hun sig tilbage og ned fra scenen, hvori hun reagere på den rolle, som hun netop er trådt ud af. Denne dramatisering og rolle er ikke fremmede for individet at påtage sig, ifølge Goffman.

Denne type rolle er således ikke påtvunget af andre, men påtaget af individet selv i forskellige interaktioner med forskellige kontekster. I de forskellige kontekster og situationer må det derfor antages, at Helle ligger distance til sig selv og opnår herved en måde at forstå sig selv på ind i forskellige kontekster. Individet er aktør i eget liv og kan frit bestemme måden at indtræde på i verden, men verden danner nye rammer og kontekster, hvorved individet herved skal begå sig på flere foranderlige scener og er derfor nødt til at tilpasse sig forskelligt. Informanten befinder sig i en dobbeltposition som aktør i eget liv, samtidig med hun bevæger sig rundt i forskellige situationer og kontekster, hvorved hun skal tilpasse sine ansigtsudtryk, hvilket kan anses som at være en udfordrende balance at finde.

Helles udsagn kan gennem Goffmans rollebegreb anses som en måde at rolledistancere sig fra den position som kontanthjælpsmodtager, hun oplever at være placeret i. Hun oplever at være rolleforpligtiget til denne, men vælger at tage afstand og dermed rolledistancere sig fra den.

Rolleforpligtigelse og rolleomfavnelser som begreber kan diskuteres. Begreberne bliver hver især pålagt individet, hvorefter den pågældende skal agere på rollen. Informanterne er differentierede i måden, hvorpå de oplever rollen, set ud fra Goffmans termer. De adspurgte informanter positionerer sig alle i en eksistentielt rolle, som kontanthjælpsmodtagere, men oplever den differentieret i forhold til at agere på den. Flere af informanterne oplever sig som skamfulde i deres position som kontanthjælpsmodtager og påtager derfor rollen. Modsat er der også nogle, som distancerer sig fra den pålagte rolle og vil ikke indtræde i rollen (Goffman, 2004, s. 32).

5.3 Opsamling delanalyse 1

I følgende opsamles første analyseafsnit for at skabe overblik. Et centralt overraskende fund i første analyseafsnit var blandt andet begrebet skam. Informanterne tilkendegav hver især, hvordan de i flere konkrete situationer følte sig skamfulde over positioneringen, som kontanthjælpsmodtager. En oplevelse af at være skamfuld over positionen som kontanthjælpsmodtager kan udspringe af den nuværende beskæftigelsespolitik og det menneskesyn, som er skabt herunder, en *workfare* tilgang. Det er herigennem konstrueret til at være illegitimt at stå uden beskæftigelse, hvilket er det de enlige forsørgere oplever som skamfuldt. De oplever i denne forbindelse at være lavere rangeret i samfundet og frygter konstant andres bedømmende blikke. I frygten for at tabe ansigt og dermed blive afsløret af andre, indtræder informanterne i en rolle og forsøger at opretholde et passende ansigtsudtryk.

5.4 Delanalyse 2 - Social interaktion

Socialt samvær og kommunikation er blandt et af de basale menneskelige behov, og social isolation nedsætter levetiden (Guldager & Skytte, 2013, s. 210).

Konsekvenser af kontanthjælpen kan blandt andet være færre daglige sociale relationer og interaktioner. I andet analyseafsnit ses der nærmere på de sociale interaktioner. I analysen anvendes det empiriske materiale, som belyser, hvordan informanterne oplever at indgå i sociale interaktioner med andre.

Differenceringer af rollebegrebet

De fire rollebegreber, som Goffman skitserer, er fokuseret på, hvordan individet agerer og reagerer i sociale interaktioner overfor andre. Hvordan individet tager sig ud, overfor andre. For nogle kan denne opfattelse fra andre være altoverskyggende og nærmest kontrollerende i situationen, fordi anerkendelsen fra andre er så vigtig en del for individet (Bo & Jacobsen, 2017, s. 130). Rollerne, som informanterne påtager sig, er ikke skabt til at fordreje noget billede af, hvem de er, da ingen roller er mere korrekte end andre, hvilket jeg heller ikke anser som værende Goffmans hensigt med rollebegrebets teoretiske tænkning. Goffman forsøger at belyse en måde, hvorpå individet kan forstå sig selv i forskellige situationer og kontekster (Jacobsen & Kristiansen, 2002, s. 105).

I det følgende citat giver en af informanterne udtryk for den svære balance, som forekommer i forskellige kontekster.

” (...) Vi skal hele tiden være til skue og i kritik for andre, på grund af kontanthjælpen.. Men jeg skal jo stå som mor og egentlig være den stærke overfor mine børn ikke? Men når de er lagt i seng, så kan jeg da godt sidde i sofaen og græde altså.. Det ser mine børn ikke... det skal de ikke.”

(57:46 – 1:00:00) (Lea).

Leas udsagn kan illustrere de multiple identities, som Goffman påpeger individet begår sig i. Flere roller, som tilpasses i forskellige kontekster. På den ene side skal Lea være en stærk rollemodel og mor, samtidig med at hun skal tilpasse sig kritik og opretholde et passende ansigtsudtryk overfor både hendes børn og andre. I forhold til Goffmans rollebegreb er det dog her tydeligt at se, hvordan hun indtræder i en rolle overfor hendes børn og andre.

De mange forskellige roller og identiteter, såsom at være stærk mor og sårbar på samme tid, kan være svært forenelige. Lea er konstant stærk og sårbar, men de forskellige sider er kontekstafhængige, hvortil hun viser det, som er passende i den konkrete situation.

Informanten indtræder i rollen overfor hendes børn og forsøger at være den stærke mor, men er det den tilsvarende rolle, hun mon befinder sig i overfor de andre forældre, eller er graden af den påtagede rolle differencerne alt efter, hvem hun indgår interaktion med? På den ene side vil hun fremstå stærk overfor hendes børn og stå imod overfor modstand og kritik, men er nødsaget til at tilpasse sig situationen og finde et passende ansigtsudtryk. Hun forsøger ikke at vise skam eller virke svag overfor de andre forældre eller hendes børn i den sociale interaktion, men gør det i stedet alene. Informanten skaber, gennem de forskellige kontekster hun indtræder i, en måde at være i verden på.

I det følgende citat illustrer informanten, hvordan hun oplever, at blive set ned på, blot på baggrund af hendes økonomiske status, som kontanthjælpsmodtager og tilmed enlig forsørger. Hun oplever de fordømmende blikke og ser beskæftigelse som en løsning på, hvordan hun i fremtiden kan indgå i de sociale interaktioner.

(...) "Jeg er sikker på, min datter mærker, at jeg ikke er som de andre forældre, men ja...vi viser det ikke.. Jeg skjuler det så vidt muligt... De andre forældre ser på mig og kigger sådan.. ned på mig. De siger også ting, som "Herre gud, du kan jo bare tage dig sammen".(37:58 – 38:52)
(Helle).

Skammen og skyldfølelsen fylder for informanten enormt meget i sociale interaktioner med andre forældre i forbindelse med deres børns sociale liv.

Ligeledes giver Helle det indtryk at der sker en tilbagetrækning, som reaktion og forsvar på skamfølelsen. Scheff og Starrin påpeger, at forskellige forsvarsmekanismer udøves, som en reaktion på skammen i følelssespiralen (Starrin & KalandBlomkvist, 2001).

Skamfølelsen indledes som oftest med en tilbagetrækning fra den konkrete situationen. Tilbagetrækningen afspejles i Helles reaktion på mødet med de andre forældre. Hun forsøger at skjule hendes skamfølelse. Hendes oplevelse med de andre forældre har været meget skamfulde og virker meget sårbare. Det er hendes opfattelse, at de andre forældre ser ned på hende

udelukkende på den baggrund, at hun ikke er i beskæftigelse. Hun oplever, at de bebrejder hende for ikke at være i arbejde. Hun skjuler sine følelser overfor hendes datter og de andre forældre.

Den rette grimasse

Som tidligere belyst i ovenstående, er socialt samvær et af de basale menneskelige behov, som individet har brug for. Dette betyder ikke nødvendigvis, at individet har let adgang til dette sociale felt.

I følgende citat tydeliggøres det, hvordan det sociale fællesskab kan være udfordrende at tilegne sig for en af informanterne. Til et spørgsmål om Anne deltager i nogle sociale arrangementer med de andre forældre, svarer hun:

” (...) Nej, det er ikke lykket mig at komme ind i fællesskabet. Det bliver lidt farligt og forkert, hvis jeg skal ind i det fællesskab, synes jeg. Jeg passer jo ikke ind. Slet ikke, hvis jeg er helt mig selv altså.. Det har jeg oplevet flere gange.. så nej” (31:45 – 33:50) (Anne).

I citatet giver Anne udtryk for, at fællesskabet med de andre forældre er farligt og forkert. Analytisk signalerer hendes frygt dog mere vejen ind i fællesskabet, end selve fællesskabet. Det er således ikke fællesskabet i sig selv, hun frygter, men processen dertil. Ved at indtræde i en ny social sammenhæng risikere hun at tabe ansigt og fremvise andre ”fejl” ifølge Goffman.

Her henvises der til begrebet passere. Anne forsøger at opnå accept og blive optaget i fællesskabet, på trods af hendes situation som kontanthjælpsmodtager og enlig forsørger, hvilket afviger fra normen i forældrefællesskabet. I forsøget på at tilpasse sig og dermed passere ind i fællesskabet, kan hun dog fremvise andre ”fejl” og dermed ikke få fremhævet sine kapaciteter (Goffman, 2009, s. 53).

Dernæst kan hendes frygt for at indgå i disse fællesskaber tolkes, som at hun har oplevet en afvigelse i en lignende situation før. Afvigelsen bliver hermed farefuld og truende for hende, og hun ikke ønsker at opleve det igen, og derfor føler hun ikke, at hun passer ind. Hun føler ikke, at hun passer ind i det fællesskab, som de andre forældre har. Hun oplever, at hun ikke kan indtræde i de sociale relationer medmindre, hun indtræder i en rolle, da hun ellers ikke vil passe ind og befinder sig derfor på scenen i interaktionerne. Hun anser ikke sig selv som ligeværdig, når hun indgår i de sociale relationer med de andre forældre, når hun er sig selv, og er derfor nødt til at lade sig indtræde i en rolle, således at hun kan passe ind. Anne oplever dog også, at det er ubehageligt at være sig selv og kan ikke finde det rette ansigtsudtryk til den konkrete kontekst.

En af de andre informanter, Helle, beskriver, hvordan hun oplever at lysten til de sociale relationer ikke forekommer - hverken hos hende eller de andre forældre.

” (...) Altså folk kan ikke skjule, de ikke har lyst til de der relationer, ligesom jeg sikkert heller ikke kan skjule min skam og min nervøsitet overfor det..” (31:45 – 33:50) (Helle).

Hendes udsagn kan anses som en rolle, som hun har valgt at træde ud af og på den måde roledistancere sig fra den. Men den kan også anses som om, at hun er afsløret. Helle beskriver, hvordan hun oplever at kunne gennemskue de andre forældre, selvom de forsøger at virke åbne og imødekommende i de sociale relationer, så oplever hun tydeligt, at de ikke ønsker at indgå i en interaktion med hende på baggrund af hendes situation som kontanthjælpsmodtager. I citatet udtaler Helle, hvordan hun med stor sandsynlighed ikke selv formår at indtræde i en rolle, men samtidig er bevidst om, at den er afsløret, og kun den mest sårbare og følsomme side står tilbage på scenen ifølge Goffmans termer.

I henstand til ovenstående roledistancering tilkendegiver en af informanterne, at hun ikke kan være sig selv, men indtræder ikke i den rolle, som hun tildeles, hvilket nedenstående citat tydeliggør.

” (...) De andre forældre var meget sådan ”Åh hun er på kontanthjælp med 5 børn, hold da op, der kan da umuligt være styr på noget ved hende, fordi hun er på kontanthjælp.

Men sådan er det tror jeg.. at være på kontanthjælp altså, måske.. ja, jeg ved det ikke, det har været lidt svært at være tilpas i faktisk, sådan at blive lukket lidt ude på den måde, men det er da flovt, det ved jeg” (08:12 – 09:32) (Ida).

Her udtrykker Ida, hvordan hun oplever at blive set skævt eller nedladende til. Hun oplever, at de andre forældre fremhæver hendes økonomiske situation og bedømmer antallet af hendes børn som noget negativt. Hun oplever, at de andre forældre fremstiller og kategoriserer hende. Heri forsøger de andre forældre således at tildele en bestemt rolle til hende, som Ida skal føle sig rolleforpligtiget til at påføre sig. Den bedømmelse og fordom hun bliver mødt med, oplever hun som svær og kan tydeligvis ikke finde en passende rolle, som hun kan befinde sig i. Hun vælger derimod at roledistancere sig, så hun ikke lever sig ind i den rolle, hun bliver forsøgt tildelt af de andre forældre.

Hun vælger derfor ikke at påtage og omfavne rollen som kontanthjælpsmodtager, men er bevidst om hendes situation, hvori det kan anses at være udfordrende at finde den rette balance.

Et andet centralt udsagn i ovenstående citat er hendes oplevelse af udelukkelsen. Hun oplever måden, hvorpå hun bliver udelukket på, men føler samtidigt, det er svært at åbne op for og gå ind i, da hun er flov over sin situation.

Ligegyldig på kontanthjælp

Scheff beskriver, at individer med lavere status i samfundet, typisk vil være i særlig risiko for at føle et mindreværd og være skamfulde. Skamfulde over at modtage økonomisk hjælp fra det offentligt.

Ud fra det empiriske materiale kan det anses, at skamfølelsen og mindreværdsfølelsen muligvis bliver forstærket i de sociale sammenhænge, hvor den økonomiske status er den samme.

En af informanterne oplever skamfølelsen og flovheden ikke blot alene, men også i samvær med andre, som er i en lignende situation som hende selv. Hun beskriver, hvordan en af de stærkeste følelsesmæssige oplevelser, hun har haft i sin tid på kontanthjælp, er en tilbagevendende begivenhed. Denne oplevelser udspringer i forbindelse med udlevering af julehjælp.

” (...) Jeg har aldrig følt mig så ligegyldig som på kontanthjælp. Fordi der er ikke nogen, som tør sige noget om det ... altså det er jo en skam at være på kontanthjælp. Det kan jeg se, når jeg søger julehjælp. Ingen ser på hinanden. Du kan tydeligt se, at du kan ikke få øjenkontakt med en eneste. Fordi det er så flovt at stå i den kø der. At modtage tre bæreposer med and og kartofler er super flovt. Du kigger ikke på nogen, du taler ikke med nogen. Folk de skammer sig. Det er janteloven uden lige, hvilket er mærkeligt, når vi er i samme situation alle sammen, men det er danskerne bare mega gode til..” (1:02:00 – 1:05:12) (Helle).

Oplevelsen på kontanthjælp for hende har medført en ligegyldighed og en mindreværdsfølelse. Hun giver udtryk for en umenneskeliggørelse og måden, hvorpå hun bliver gjort upersonlig og nærmest usynlig. Hun befinder sig i et lokale med andre, som er i samme økonomiske position som hende selv, og oplever en nedlagende attitude overfor hinanden. Det kan tolkes som om, at de ikke alene skammer sig over deres egen position, men spejler sig i hinandens skam og flovhed, således der konstrueres en dobbelt ydmygelse. Spejler kontanthjælpsmodtagerne sig i hinanden, og forekommer skammen hos dem alle, kan det tolkes som en tilbagetrækning, hvori ingen ønsker at møde andres dømmende blikke.

Ingen orker eller magter at få øjenkontakt med nogen andre, som informanten siger, hvilket muligvis kan tolkes, som at de spejler sig i hinanden og derved møder større skam og flovhed. Informanten overlever en form for dobbelt eksklusion i den sociale interaktion. En dobbelt eksklusion, som opleves i det sekund kontanthjælpsmodtagerne kigger op. Ser de på hinanden iagttager de mere flovhed og skamfuldhed.

Informanten giver et meget illustreret billede af, hvad der kan forekomme, når flere folk skammer sig over en ensartet situation og position, som de dog alle er placeret i sammen.

Det er bemærkelsesværdigt, at selvom konteksten og positionen er ensartet for de tilstedeværende i situationen, dømmer og bedømmer de involverede stadig hinanden. Det at omgås andre fattige giver nødvendigvis ikke en fællesskabsfølelse, men giver modsat en dobbelt ydmygelse, da de både skammer sig over egen situation, men også de andre.

En rollesammensmeltning

Den sociale interaktion, som Goffman beskriver det, foregår i det sociale møde, når individer mødes. Individet har forskellige måder at indtræde i det sociale møde på, afhængig af konteksten og situationen. En af informanter giver udtryk for, at hun oplever at have flere roller, når hun indgår i forskellige sociale sammenhænge.

" (...) Jeg savner da sommetider ikke at være "mor" på den måde med ansvar og alt den forpligtigelse, som følger med. Sådan at man ligesom kan træde ud af det, når man vil.. det kan jeg da godt savne, men ville ikke bytte det, selvfølgelig ikke, men lidt alene tid uden "mor rollen", kan jeg godt mangle. Jeg er sommetider mor og ikke mig.. Det bliver lidt smeltet sammen nogle gange.." (05:28 – 06.17) (Ida).

I ovenstående citat giver informanten udtryk for de opgaver, som medfølger det at være mor. Det ansvar og de praktiske opgaver, som hører sig en moropgave til, oplever informanten som en rolle, hun er nødsaget til at indtræde i. Hun oplever at være rolleforpligtiget, da hun ser sig nødsaget til at påtage sig rollen som mor – men samtidig også føler, at rollen er tildelt hende, da der medfølger et ansvar og forpligtelser. Hun giver modsat også udtryk for, at rolledistancere sig fra den indtrådte rolle, da hun ønsker at kunne fralægge sig ansvaret, som medfølger i mor rollen. Samtidig er adskillelsen fra hendes egen opfattelse af hendes identitet og identiteten som mor blevet en del af samme rolle.

Ida indikerer, at hun ønsker en adskillelse fra de to roller, hun indgår i, hvilket jeg anser som værende et tegn på og et ønske om at fralæggelse sig det ansvar, som medfølger i rollen som mor og forsørger. I citatet udtrykker hun en sammensmeltningen fra hende selv og morrollen, som svær at adskille, hvilket muligvis kan forbindes til hendes situation som enlig forsørger og dermed ikke indtræder i andre roller, såsom kæreste eller ægtefælle og dermed ikke anser sig selv som andet end mor.

Goffmans rollebegreb kan her anvendes til at give et billede af, hvordan informanten forsøger at forstå sig selv i forskellige kontekster og sociale sammenhænge. Rollebegrebet giver derfor, som jeg ser det, måder og redskaber til, hvordan individet kan udfolde sig og dermed identitetsskabe sig selv på i forskellige situationer gennem livet (Goffman, 2014, s. 25).

I følgende citat bliver informanten spurgt om, hvordan hun ser sig selv som forælder, hvortil hun svarer:

” (...) Altså, andres opfattelse af mig som forælder og min egen, det er, at det er mit livsprojekt. Langt hen ad vejen opfatter jeg det, som det jeg er, og det jeg kan. Så jeg er primært mor.. så dét at være mig selv, kommer som noget sekundært” (21:38 – 23:51) (Anne).

Citatet illustrerer, hvordan Anne ser sig selv som værende mor, og hvordan hun oplever andre ser hende. Hun oplever det at være mor, som den hun er som person. Hun imødekommer gerne rollen som mor og rolleomfavner den hermed ifølge Goffman. Hun lader sig opsluge af, hvordan de andre forældre ser hende og påtager sig dermed frivilligt rollen som mor. Hun omfavner rollen og anerkender derved at blive anset som mor, hvilket hun gør til hendes livsprojekt. Hun bliver anerkendt i rollen som mor og forsøger dermed at rolleomfavne den. Det kan samtidig også være et signal om, at hun roledistancerer sig fra positionen som kontanthjælpsmodtager.

Hun udtrykker desuden også, at hun anser sig selv i forskellige roller eller positioner i forskellige kontekster. Informanten adskiller sig selv fra sin måde at være mor på og anser det som noget egoistiske og selvisk at være sig selv, hvilket gennem Goffmans optik kan forstås, som når hun forlader scenen og trækker sig tilbage. Hvorimod i morrollen befinder hun sig konstant på scenen, overfor sin datter, for at bevare hendes egen og andres opfattelse om hende i morrollen.

Helle giver udtryk for, hvordan hun har behov for at få identitetsskabt sig selv, således hun kan forstå sig selv og ikke blot være placeret i en rolle som mor for sine børn.

” (...) Jeg vil gerne have mit eget liv igen ja.. jeg er ikke kun mor, også et menneske. Det er også det, der er en del af at være mig, det er at have et job. Det er der, jeg kan være mig selv, og ikke bare mor” (18:02 – 18:47) (Helle).

Hun giver udtryk for, hvordan hun oplever, at hendes personlige liv er blevet frataget hende på baggrund af hendes situation som enlig forsørger på kontanthjælp. Det er afgørende for hende at være andet end mor for sine børn. Hun giver tydeligt udtryk for den selvrealisering, som sker i det sociale møde med andre. Ved at indgå i sociale interaktioner dagligt, såsom på arbejdsmarkedet, forekommer dette sociale møde. I mødet med andre opstår der forskellige kontekster og situationer, som individet skal agere og tilpasse sig. Hun forbinder beskæftigelse med det at finde sin identitet. Dette tydeliggør igen Goffmans tankegang om, hvordan individet har behov for at forstå sig selv i den social interaktion med andre.

Forsvinder fra virkeligheden

Professor i psykologi, psykiatri og adfærdsneurovidenskab John T. Cacioppo (2018) påpeger, at individet har behov for social kontakt for overhovedet at kunne trives og fungere både fysisk og psykisk. Han fremhæver, at individer er forskellig i forhold til, i hvor høj grad de har behov for den sociale kontakt med andre (Cacioppo & Patrick, 2009). I følgende afsnit ses der nærmere på informanternes interaktion med andre.

Den sociale kontakt og behovet for at interagere med andre mennesker tydeliggøres i nedenstående udsagn, som svar på et spørgsmål om, hvornår hun har behov for at indgå i social relationer.

”(...) Mit bæger bliver fyldt ligesom alle andres. Jeg kan bare ikke se andre muligheder. Jeg bliver nødt til bare at komme ud, høre nogle andre grine og se nogle andre mennesker. For ellers bliver jeg lidt sær. Glemmer lidt virkeligheden, at stå op og snakke med nogen.. Jeg kan godt blive sådan lidt asocial ellers...sådan menneskesky. Det kan jeg også godt mærke på mig selv til sammenligning med de andre forældre til skolekomsammen, jeg ved ikke, hvad jeg skal sige... altså jeg har glemt at snakke” (46:37 – 49:07) (Helle).

Informanten Helle tilkendegiver, hvordan hun oplever, at hendes rolle som forældre bliver altoverskyggende. Hun indikerer, at hendes behov for at træde ud af rollen som forældre og mor

er nødvendigt for, at hun kan forblive normal og velfungerende. Informanten beskriver oplevelsen af at være en del af en virkelig og eksisterende verden, hvori hun interagerer med andre. Det kan således tolkes, at hun forbinder de sociale interaktioner med en normalitet.

Tillægsord som asocial og menneskesky illustrerer, hvordan oplevelsen udenfor fællesskabet opleves for hende. Ord som asocial og menneskesky kan antyde, at hun oplever sine interaktionsevner som svækkede, således hun ikke ser sig selv indgå i de sociale interaktioner på sædvanligvis, hvilket hun bemærker i de situationer, hvor hun indgår i samvær med de andre forældre.

Afslutningsvis fortæller hun, hvordan hun tydeligt mærker i den konkrete situation oplevelsen af en begrænsning og svækkelse i interaktionen med forældrene. ”(...) *Det kan jeg også godt mærke på mig selv, til sammenligning med de andre forældre til skolekomsammen, jeg ved ikke, hvad jeg skal sige... altså jeg har glemt at snakke*” (46:37 – 49:07) (Helle).

I det sociale møde ligestiller hun sig selv med de resterende forældre, hvori der sker en rolletilknytning, som er en rolle, hun selv ønsker at spille, som at blende ind i mængden. Forsøget på at indtræde i den ønskede rolle kan dog diskuteres rent analytisk, da rollen ikke fremtræder troværdig, ud fra informantens oplevelse. Informanten oplever ikke at trives eller fungere i den valgte rolle og bliver derved afsløret i den konkrete situation, idet hun ikke er deltagende i relationen til de andre forældre. For at indgå i interaktionen er Helle nødsaget til at tilegne sig de kommunikative kompetencer, det kræver, således hun kan indgå i samtaler med de andre forældre.

Nødvendig social kontakt

I forlængelse af behovet for den sociale kontakt og interaktion bliver informanten spurgt til, hvordan hun oplever det sociale liv i forhold til at være på kontanthjælp.

” (...) *Jeg gik fra at have et stort netværk og kende mange, til at flytte og ikke kende nogen. Så kommer du ikke ud (....) Så jeg holder mig bare inde. Men nogle gange bliver jeg bare nødt til at snakke med nogle voksne, og så banker jeg på ved min gamle nabo. Jeg har jo brug for noget menneskelig kontakt. Jeg har intet netværk på min egen alder rigtigt*” (43:07 – 46:37) (Helle).

Helles udsagn giver et billede af en markant ændret livssituation. Et liv, før og efter hun blev kontanthjælpsmodtager, med mange kontakter og relationer. Det kan analyseres som, at hun

forbinder den nuværende situation på kontanthjælp og konsekvenserne heraf, som årsag til redueringen i netværket.

Hun er blevet fysisk afskåret fra de tidligere kontakter, hvor hun interagerede, og dermed befandt sig i relationer, som gav hende muligheden for at forstå sig selv i forskellige kontekster.

Det, at hun ser sig selv i en anden position nu, kan tolkes som en måde at fralægge sig ansvaret på i forhold til ikke at indgå i nogle relationer. Ved, at hun fralægger sig ansvaret og årsagen, kan hun derved ikke bebrejder sig selv og dermed skubbe en eventuel skamfølelse væk.

I forlængelse af dette understreger hun, at uden et etableret netværk kommer hun ikke ud blandt nye eller andre mennesker. Derved ser hun ingen grund til at indgå nogen interaktion med nogen, hvilket kan fortolkes, som hendes manglende samtale-kompetencer og frygten affødt heraf. Frygten for at blive vurderet af nye mennesker, som hun ikke har kompetencer til at føre en samtale med. Her skal hun samtidig opretholde et passende ansigtsudtryk og undgå at blive afsløret.

Behovet for den sociale kontakt bliver overskygget af hendes frygt for at blive afsløret, hvilket underbygges af Cacioppo undersøgelse. Hun higer efter at blive set og hørt, som et voksent individ, og søger derfor efter en kontakt, hvilket kan tolkes som en nødvendighed. Hun indikerer, at den sociale kontakt, som hun heri får skabt, dog ikke virker gengældt eller indholdsrig på grund af den anselige aldersforskel til naboen.

Behovet for den sociale kontakt, og hvordan det opleves, udfolder en af informanterne i det følgende. Her bliver informanten spurgt ind til, om hun ønsker flere relationer, og om økonomien har en betydning.

” (...) Ja, altså jeg savner da at kende lidt flere folk, eller bare at det skete lidt mere ofte, at man så dem man kendte, end det gjorde. En gang imellem har jeg da givet mig selv lov til, eller fundet råd til noget, selvom det ikke lige har været helt muligt... men også for at jeg kan få noget overskud. Overskud til mig selv og min datter selvfølgelig også. Så jeg ligesom også kan være der noget mere for hende. For altså, jeg går rundt i min lille verden og bliver helt... altså mere sær. Og så kommer behovet bare, og så gør man noget ved det og kommer af sted” (13:53 – 14:36) (Anne).

I første del af citatet tydeliggør Anne hendes længsel efter den social kontakt og en plejning af de allerede eksisterende relationer. Hendes behov for social interaktion bliver ikke dækket, hvilket

hun anser som værende kontanthjælpens medvirken. De økonomiske begrænsninger, som kontanthjælpen giver hende, påvirker muligheden for at indgå i flere relationer.

Den sociale kontakt er ikke blot medvirkende til, at individet kan forstå sig selv i forskellige relationer, men kan også give energi. Informanten præciserer, hvordan den sociale kontakt medvirker til, at hun kan være fungerende i relationen overfor hendes datter. Informanten beskriver, hvordan hun oplever, at hendes overskud ved længerevarende isolation påvirker hendes måde at være forældre på.

Socialt liv fra sidelinjen

I den ovenstående analyse belyses behovet for informanternes sociale interaktion. I den udformede problemformulering er fokus rettet mod, hvordan forældrene oplever, som kontanthjælpsmodtagere, at indgå i interaktioner i forhold til deres børns sociale liv.

Et overraskende fund i de afholdte interviews var informanternes tilgang til sociale interaktioner. Under et interview bliver der blandt andet spurgt til, hvordan det opleves at være enlig forsørger i sociale sammenhænge såsom fritidsaktiviteter, hvortil der svares:

”(...) Jeg er med ude til fodboldkampe og tuneringer, så står jeg på sidelinjen. Det er faktisk der, jeg får alle mine oplevelser.. det er, når jeg er med ungerne ude. Ser nogle andre mennesker og så se børnene i en anden rolle end til hverdag, ligesom de kan se mig i nogle andre situationer.. være lidt mig selv og ikke kun mor” (06:44 – 07:15) (Ida).

Informanten beskriver hendes oplevelse af, hvordan hun indgår i sociale interaktioner, når hun deltager i børnenes fritidsaktiviteter. Det er her, hun får alle sine oplevelser, hvilket kan tolkes som om, at det er her hendes sociale liv udfoldes. Hun oplever at få chancen for at trække sig tilbage fra scenen. På fodboldbanen kan hun befinde sig afslappet og uden nødvendigvis at indtræde i en konkret rolle eller opretholde et passende ansigtsudtryk for at interagere med andre. Analytisk set kan oplevelsen omhandle en frihed og neutralisering. Fokus er udelukkende rettet mod børnene og fodboldkampen, hvilket kan give hende tid til at trække sig og træde ud af morrollen. At træde ud af positioneringen som mor og forælder oplever en af de andre informanter ligeledes:

” (...) Jeg har også brug for at være andet end mor.. jeg gider ikke kun være mor.. for at sige det mildt, men jeg er ikke kun mor... men det er sådan tingene er..” (13:09 – 13:35) (Helle).

Børnenes sociale liv, herunder fritidsaktiver, er den primære tilgang til at tilnærme sig social kontakt for informanterne, hvilket tydeliggøres i følgende.

"(...) Jeg kan ikke komme ud, med mindre det er til ridning eller sådan i forbindelse med min datter.. men så må jeg snakke med de forældre, der er med der.. det er også okay, det er det, der er mulighed for jo. Jeg har tilsidesat mig selv rigtig meget, men det skal ikke være piveri, for sådan er det at være mor." (13:09 – 13:35) (Anne).

Børnenes sociale liv bliver ifølge udsagnene en afgørende faktor for at opnå social interaktion. For én af informanterne bliver børnenes fritidsaktivitet også betydningsfyldt, da hun ser muligheden for, at roledistancere sig fra morrollen og rollen som kontanthjælpsmodtager.

5.5 Opsamling delanalyse 2

I følgende opsamles andet analyseafsnit for at skabe overblik. Et væsentligt fund i andet analyseafsnit er den differentiering, som viser sig i rollebegrebet. Flere af de adspurgte informanter befandt sig i en dobbeltposition. Informanterne forsøger at finde et passende ansigtsudtryk og finde sig til rette i mødet med bedømmende blikke, samtidig med at skulle være rollemodel og stærk mor overfor sine børn. Et andet fund i analysen er den frygt, informanterne giver udtryk for, de oplever. Frygten for at indgå i sociale interaktioner og ikke passe ind. Det er derfor nødvendigt i nogle sociale interaktioner at påtage sig en rolle og opretholde et bestemt ansigtsudtryk, for at passe ind i fællesskabet. Et tredje fund er den dobbelt ydmygelse, som sker i mødet med andre kontanthjælpsmodtagere. Spejler kontanthjælpsmodtagere sig i hinanden opstår der en følelse af dobbelt skamfuldhed og ydmygelse. Et afsluttende fund i analysen omhandler informanternes måde at imødekomme de sociale interaktioner, de føler behov for. Af det empiriske materiale fremgik det, at informanternes mulighed for at opnå en social interaktion var gennem børnenes social liv, herunder deres fritidsaktiviteter. Det er her, de kan træde tilbage fra scenen og den påtagede rolle.

5.6 Delanalyse 3 – Socialt ekskluderet

Stigmatisering og fattigdom er tæt forbundet, men står også som selvstændige fænomener. En konsekvens af fattigdom og stigmatisering kan være social eksklusion. Beskæftigelse har altid været et afgørende middel mod social eksklusion og dermed et middel til at være fuldt inkluderet i samfundet (Guldager & Skytte, 2013, s. 211). I tredje analyseafsnit ses der nærmere på den stigmatisering og sociale eksklusion, som de enlige forsørgere på kontanthjælp oplever i deres måde at interagere med andre.

Ingen sidder ved siden af mig

Individet har behov for nærhed og kontakt med andre, men frygten for at modtage bedømmende blikke og derved signalere skam og frygt kan få individet til at trække sig fra interaktionen med andre. Disse bedømmende blikke giver en af de adspurgte udtryk for til et spørgsmål om, hvordan hun oplever arrangementer med andre forældre.

*” (...) Altså, det jeg har oplevet er, at jeg sætter mig bare ved de her store borde og så bliver alle de andre tre borde fyldt, men ingen sidder ved siden af mig, det var bare så tydeligt, de der damer der kiggede nedladende til mig. Dybest inde, når man mærker efter...(suk) så er det skide ubehageligt. Det er det da.. og det er da kun, fordi de kender min situation ”Det er hende der...”
(33:52 – 35:53) Helle).*

Informanten vælger i denne situation at omgås skammen og imødekomme den. Hun vælger ikke at flygte, men opretholder modsat sit selvbillede, hvor konsekvensen således er skamfølelsen. Hun giver samtidigt udtryk for et behov for kontakt og nærhed. Hun ønsker inderligt, at de andre forældre skal placere sig ved siden af hende, men får i stedet de andre forældres bedømmende blikke.

Hun beskriver en situation, hvor hun føler sig mindreværdig og ikke ligestillet i den sociale interaktion med de andre forældre ved en åbenlys eksklusion fra fællesskabet. Hun oplever, at hendes eksklusion fra de andre forældre udelukkende omhandler hendes økonomiske situation og position som enlig. Informanten giver udtryk for en ubehagelig følelse, som hun ikke føler, hun kan ændre på og ikke kan finde et passende ansigtsudtryk til, da de andre forældre allerede er bekendt med hendes økonomiske status.

Den tydelige stigmatisering og udelukkesen heraf oplever flere af informanterne, når de forsøger at indgå i interaktioner med andre forældre, så som nedenstående informant, der oplever det i forbindelse med hendes datters forsøg på at indgå i en social interaktion med en af de andre børn.

” (...) En af de andre børn fik at vide, at hun ikke måtte lege med mit barn, fordi jeg var på kontanthjælp. Så de andre udelukker da en lidt...” (09:33 – 10:08) (Ida).

En af de andre informanter oplever en lignende ekskludering fra forældrefællesskabet.

” (...) Når vi møder hinanden, holder de andre forældre afstand, hvilket gør, jeg ikke føler mig så velkommen... men jeg ses jo heller ikke med nogen af dem.. Ved ikke, om de har lidt berøringsangst, om det er farligt at være på kontanthjælp eller om det er farligt at ses med en som mig på grund af det, men ja.. Jeg kan ikke gøre for, at jeg er i den her situation, eller jo, men det er jeg lige nu, og jeg gør alt, hvad jeg kan for at komme ud af den og tilbage i arbejde” (11:27 – 12:58) (Ida).

Citatet illustrerer, især i ordene ”de andre”, hvordan hun adskiller sig selv fra den eksisterende forældregruppe. Analytisk set anser hun ikke sig selv som værende en del af fællesskabet og oplever sig ikke velkommen.

Det kan herefter tolkes som om, at hun roledistancere sig, som en undskyldning for ikke at indgå eller være en del af forældrefællesskabet. Rolledistanceringen kan anses som et skjold eller en form for beskyttelse, hun anvender imod sig selv. Hun beskriver også, hvordan hun oplever, at de andre forældre holder afstand fra hende, på grund af hendes situation som kontanthjælpsmodtager. Hun forsøger at finde årsagsforklaring til, hvorfor de andre forældre holder afstand.

Det kan analyseres som, at hun ser sig selv som mindreværdig, når hun omgås de andre forældre, hvori hun ikke ser sig selv som værdig i deres selskab og får derved en forklaring på deres afstand. Hun anser sin position som kontanthjælpsmodtager, som en midlertidig situation, og stiller sig derfor undrende overfor forældrenes eksklusion af hende.

Informantens udsagn kan samtidig forstås som, at hun sætter lighedstegn mellem beskæftigelse og det at være inkluderet i forældrefællesskabet. Hendes position som kontanthjælpsmodtager betyder, at hun bliver ekskluderet fra dette fællesskab.

Sammenhængen mellem det at være i beskæftigelse og derved opnå et fællesskab, kan afspejle og udtrykke tendenser fra den *workfare*-orienterede beskæftigelsespolitik, som udføres og gør

sig gældende på nuværende tidspunkt. Hvilket kan påvirke måden, hvorpå hun eller de andre opfatter sig selv på som kontanthjælpsmodtagere.

Holder afstand og bliver fravalgt

En informant bliver spurgt til, hvor hun ser sig mest udfordret i forhold til det sociale fællesskab, hvortil hun svarer:

” (...) Jeg føler mit barn bliver valgt fra, fordi vi måske ikke har det samme som de andre, og vi måske bor i et andet område end de andre. Så det er der, jeg føler mig allermest udfordret, det er i forhold til det sociale sammenhold til de andre forældre i hendes klasse. Der føler jeg virkelig, at både min datter og jeg bliver valgt fra... de andre mødre, de holder sku lidt afstand... De tænker måske, jamen hvis mit barn kommer med der hjem til dem, hvad har de så overhovedet?” (34:40 – 42:10) (Lea).

I ovenstående udtrykker Lea ligeledes oplevelsen af at blive lukket ude af det forældrefællesskab, som opstår i forbindelse med deres børn. I citatet beskriver hun oplevelsen af, at de andre forældre holder afstand til hende og forklarer det med uvidenhed. Hun antager de andre forældre vurderer hende på baggrund af hendes økonomiske situation og ønsker derfor ikke at interagere med hende eller hendes datter. Måden, hvorpå hun stigmatiseres, er herved afstanden og hendes egne forestillinger om, hvad de andre forældre tænker om hende. Hendes position som kontanthjælpsmodtager og enlig forsørger bliver afvigende fra normen og de andre forældre, hvori en karaktermæssig stigmatisering forekommer, da der for de andre forældre er mangel på fremdrift i form af beskæftigelse hos hende.

Samtidig med, at de forskellige informanter giver udtryk for den tydelige udelukkelse, opleves det også at være svært ved at indgå i interaktioner. I nedenstående udsagn bliver informanten spurgt til, hvordan hun oplever at deltage i fælles skolearrangementer med de andre forældre.

” (...) Det er mest mig, der bliver udfordret på det der forældre-noget.. At skal snakke med dem.. Jeg synes jo ikke, det er sjovt at være hende, der står helt udenfor i fællesskabet, hvilket jo lidt er det, jeg oplever, at jeg gør, desværre...jeg ved at der er flere af de andre forældre, der laver en masse ting sammen og ses privat. Det ser jeg tydeligt mandag og fredag når de siger ”vi ses i weekenden, eller tak for sidst”. Men altså jeg er bare aldrig inviteret med. Aldrig.” (54:56 – 59:00) (Anne).

Ovenstående citat indikerer, at det bliver svært for hende at indgå i interaktionen, hvilket kan forstås som, at hun oplever sig skamfuld, fordi hun forsøger at opretholde et bestemt ansigtsudtryk og dermed ikke formår at skabe kontakt eller indgå i en interaktion med de andre forældre.

I forlængelse heraf, bliver informanten spurgt om, hvornår hun oplever, at være udelukket fra det omtalte fællesskab, hvortil hun svarer følgende.

"(...) Jeg synes, det er svært i hverdagen, sådan i forhold til min datter. Jeg vil ikke have, hun skal føle eller opleve, at hun er udenfor i klassen eller på nogen måde er dårligere stillet end de andre, men det gør hun jo.. På et tidspunkt så kommer min datter jo hjem, og så bliver hun jo automatisk en af de der "out-sider" børn. Den kategori ryger vi jo hurtig i. Det kan jeg jo se, jeg selv gjorde." (17:25 -17.40) (Anne).

Citatet illustrerer, hvor omfattende og indgribende den sociale eksklusion er for informanten. Udelukkelsen fra fællesskabet er, ud fra citatet, et centralt fokus i hverdagen hos den enlige forsørger. Den udelukkelse hun selv oplever, ønsker hun ikke, at hendes datter skal opleve, hvilket hun er bevidst om sker. Positionen som kontanthjælpsmodtager anser hun som afvigende og ved dermed, at hendes datter vil blive påvirket af den konkrete situation. Ifølge Scheff oplever hun en grad af social konformitet, da hun oplever at stikke udenfor normen og mærker derved den sociale eksklusion. Desuden beskriver hun også, hvordan hun ikke ønsker, at hendes datter skal opleve at stikke ud for normen, hvilket kan analyseres som om, at hun virker skamfuld over situationen som kontanthjælpsmodtager. Modsat kan det anses som om, at hun oplever sig rolleforpligtiget, da hun giver udtryk for den kategori hende og datteren bliver placeret i og hvilke konsekvenser den kategori kan medføre.

En af de andre informanter fremhæver hendes oplevelse af udelukkelsen, og hvordan hun ser sig selv udenfor fællesskabet med de andre forældre.

" (...) Man kan hurtigt se, hvem der har penge, og hvem der ikke har. Hvem der holder sammen, og hvem der bliver skubbet ud. Jeg er klart en af dem, der står på skubbe-ud-holdet, hvilket jo nok også kommer til at ske for min datter højst sandsynligt, fordi børn afspejler sig jo i deres forældre. Men altså jeg har bare ikke økonomien med mig eller huset eller manden eller statussen. Statussen har bare rigtig meget at sige i dag, det er den økonomiske status, du får stemplet i panden på. Den er bare så typisk (Suk).. " (28:00 - 30:31) (Helle).

Det kan tolkes som, at hun oplever, at forældrene, som er i beskæftigelse, mere naturligt inkluderes i fællesskabet, men fordi hun afviger fra denne norm, skubbes hun ud af det eksisterende fællesskab.

Informantens udsagn leder tankerne tilbage på afsnittet omhandlede beskæftigelseshistorien. Heri skitseres et vekslende samfunds -og menneskesyn i beskæftigelsesregi. I de forskellige udsagn fra informanterne vedrørende udelukkelse og sociale eksklusion kan der spores kraftige tendenser ud fra et *workfare*-orienteret menneskesyn, hvilket kan indikere, at et politisk incitamentspræget menneskesyn har indvirkning på de enlige forsørgeres oplevelse af at indgå i sociale interaktioner med andre. Den aktuelle beskæftigelsespolitik kan derfor være medvirkende til, hvordan informanternes forstår deres situation og opfatter sig selv som individer i samfundet.

5.7 Opsamling delanalyse 3

I følgende opsamles tredje analyseafsnit, som omhandler eksklusion. Et væsentligt delfund er den ekstreme udelukkelse og sociale eksklusion, som de enlige forsørgere oplever i deres forsøg på at indgå i sociale interaktioner med de andre forældre. De oplever sig mindreværdige, når de skal indgå i disse interaktioner på baggrund af deres position som kontanthjælpsmodtagere. De frygter processen at skulle passere ind i fællesskabet, samtidig med at være en del af det. De oplever ikke at kunne indgå i fællesskabet, fordi de afviger fra normaliteten og ikke er i beskæftigelse. Det afspejler et forandret beskæftigelsesrettet menneskesyn og påvirker måden, hvorpå informanterne anser sig selv og derved også, hvordan de indgår i interaktion med andre. Informanterne vælger derfor at opretholde deres selvbillede og indtræde i en rolle, således de undgår at blive afsløret i deres skam og sårbarhed.

Kapitel 6

Afrunding

6.1 Konklusion

I dette sidste og afsluttende kapitel besvares specialets udformede problemformulering, som har søgt forståelse for, hvordan enlige forsørgere på kontanthjælp oplever at indgå i sociale relationer i forbindelse med deres børns sociale liv. Indledningsvist blev der redegjort for, at der på landsplan befinder sig cirka 11.400 kontanthjælpsmodtagere, som er enlige forsørgere. I 2016 indføres kontanthjælpsloftet, som medfører en økonomisk reduktion af de offentlige ydelser til gruppen af enlige forsørgere. Nedsættelserne af de sociale rettigheder og økonomiske stramninger afspejler sig i den førte beskæftigelsespolitik, hvorfor velfærdssamfundet og de hertil hørende goder er svære at forene.

Igennem kvantitative semistrukturede interviews og det empiriske materiale heraf blev det tydeliggjort, at de adspurgte informanter oplevede sig selv som skamfulde og flove over deres økonomiske situation som kontanthjælpsmodtagere. Bliver skamfølelsen ikke erkendt, kan det udløse en følelssespiral, som kan være svær at undslippe. Følelssespiralen medfører en fastholdelse af skam og flovhed. Skamfølelserne hos informanterne vakte forundring i forskningsprocessen. Skam som begreb vidste sig at blive et centralt emne hos alle de adspurgte og var dermed ny erkendelsesviden, da den ikke tidligere havde været en forforståelse.

Specialets fokus blev særligt rettet mod, hvilken betydning den økonomiske situation havde på informanternes sociale interaktioner, i forbindelse med deres børns sociale liv. Det kan konkluderes, at informanterne får emotionelle udfordringer på baggrund af deres position som kontanthjælpsmodtagere. Informanterne oplever sig skamfulde, utilstrækkelige og mindreværdige, når de indgår i sociale interaktioner med andre. Indgår de i interaktioner med andre kontanthjælpsmodtagere forstærkes skamfølelsen og de oplever dermed en dobbelt ydmygelse.

For at undgå skamfølelsen i de sociale interaktioner i forbindelse med deres børns sociale liv forsøger informanterne at finde et passende ansigtsudtryk og dermed tilpasse sig den konkrete

situation. Informanterne behersker en flerhed af mangfoldige identiteter og bevæger sig mellem flere forskellige dimensioner i varierende kontekster for at opnå selvforståelse.

På baggrund af analysen kan det konkluderes, at specialets informanter ønsker at indgå i de sociale fællesskaber, som gør sig gældende i forbindelse med deres børns sociale liv. Det kan modsat også udledes, at nogle informanter frygter processen og det at passere ind i de sociale relationer, da de mangler kommunikative kompetencer. Kommunikative kompetencer, som bliver reduceret på baggrund af deres begrænsede sociale kontakt.

Derimod opnår informanterne mulighed for at interagere med andre i forbindelse med deres børns sociale liv. De enlige forsørgere begrænses i deres sociale liv på grund af kontanthjælpen og dens økonomiske begrænsninger, hvilket bevirker, at de oplever det udfordrende at bevare eksisterende relationer eller indgå i nye. De får dog mulighed for at opnå social kontakt og indgå i sociale relationer gennem børnenes sociale liv, herunder fritidsaktiviteter. Herigennem får informanterne muligheden for at danne en forståelsesramme og herigennem identitetsskabe sig selv.

Kontanthjælpens konsekvenser medfører en reduktion i det eksisterende netværk, da informanterne ligestiller beskæftigelse med at opnå fællesskab og interaktion. Kontanthjælpen er også med til at kategorisere og definere de enlige forsørgere, hvilket medfører en uønsket positionering i de sociale interaktioner.

Dermed kan det konkluderes at, enlige forsørgere indirekte påvirkes af kontanthjælpen og dens konsekvenser i de sociale interaktioner, de indgår i, i forbindelse med deres børns sociale liv. Det må konkluderes, at de økonomiske stramninger har vanskeliggjort de enlige forsørgeres interaktion, og at dette påvirker deres selvforståelse. Det har tillige konsekvenser i informanternes hverdag i nærværet med andre børns forældre, men også med ligesindede.

6.2 Metodediskussion

I nedenstående afsnit vil specialets styrker og svagheder blive diskuteret. De styrker og svagheder, som er forbundet med den anvendte metodetilgang, videnskabsteoretiske position og teori. Denne diskussion er i forhold til bearbejdningen af den valgte problemformulering, hvor målet er at opnå en forståelse af, hvordan enlige forsørgere på kontanthjælp oplever at indgå i sociale relationer i forbindelse med deres børns sociale liv, og hvordan økonomien heri påvirker. Specialet er udformet igennem kvalitative forskningsinterviews samt et litteraturstudie. Ydermere diskuteres metoderne til formål at afveje, hvorvidt disse metoder har bidraget til specialets formål.

6.3 Validitet

Sandhedsværdien betegnes ofte som validitet eller gyldighed. Hvorvidt lykkes det, at opnå gyldig og relevant viden, ud fra den udarbejdede problemstilling, som der søges at besvare (Monrad & Olesen, 2018, s. 299). En vigtig refleksion er derfor at se, om indeværende speciale konkret undersøger det, som den udformede problemformulering ønsker.

I forhold til den udformede interviewguide kan det være væsentligt at stille sig kritisk overfor, om forskeren reelt set har interviewet informanter fra den korrekte målgruppe i forhold til undersøgelsens problemformulering. Specialets anvendte informanter opfylder de opstillede parametre, som gør sig gældende i den udarbejdede problemformulering, som enlig forsørger på kontanthjælp. Igennem analysen benyttes enkelte spørgsmål fra interviewguiden for at give læseren indblik i processen og dermed synliggøre egen forforståelse som forsker. På baggrund af den semistrukturerede interviewguide blev interviewene differentierede, hvilket gav anledning til refleksioner i forbindelse med konstruktionen og udformningen. Som forsker antages informanternes oplevelser og beskrivelser som oprigtige og ærlige, da det omhandler konkrete hverdagsoplevelser og hændelser (Monrad & Olesen, 2018, s. 302).

Som forsker i indeværende speciale har fokus været rettet imod detaljerne i informanternes udsagn, en bearbejdning som kan ses i analyseafsnittende. Det har dermed ikke været formålet at kvantificere informanternes udsagn, hvilket kan kritisere validiteten af analysen. Det kan modsat højne den interne validitet, at den udarbejdede interviewguide var med til at få svar på undersøgelsens formål, hvilket ses i det empiriske datamateriale.

Til udarbejdning af fortolkningsanalysen er der truffet nogle teoretiske valg. Disse konkrete teorivalg kan have betydning for analysens fund og resultater, hvilket kan være medvirkende til en lavere validitet af disse resultater. Et andet teorivalg havde sandsynligvis ført til andre mulige fund og resultater baseret på det ensartede empiriske materiale. Teorivalgene er udvalgt på baggrund af indholdet i det empiriske materiale. Med henblik på validitetsbegrebets relevanskriterier er der forsøgt at sammenkoble den udvalgte teori med det empiriske materiale, for at opnå en sammenhæng fra de teoretiske anvendte begreber, til de empiriske fund. Fortolkningen, som er udformet på baggrund af den anvendte empiri og teori, har skabt sammenhæng og forståelse til at opnå besvarelsen på den valgte problemformulering (Monrad & Olesen, 2018, s. 303).

En teoretisk styrke, som kan fremhæves i indeværende speciale, er Goffmans teoretiske scenebegreb. Her havde et observationsstudie muligvis tilvejebragt væsentlige udfordringer i en analyse, da oplevelsen af at blive stigmatiseret, sandsynligvis kun kan observeres, når informanten træder væk fra interaktionen (scenen), for ikke at tabe ansigt i den konkrete situation. Adfærden er mulig at observere, men det kan anses som udfordrende som forsker at observere informanternes oplevelser.

6.4 Reliabilitet

Overensstemmelse omhandler nøjagtigheden og præcisionen i undersøgelsen, som også kaldes reliabilitet. Reliabilitet handler særligt om, hvordan bearbejdningen er gennemført, men også datatilvirkningen (Monrad & Olesen, 2018, s. 302).

Dataindsamlingen er udformet med afsæt i en hermeneutisk analytisk tilgang med det formål at indsamle informanternes beskrivelser af egne oplevelser. Under de afholdte interviews er der, i så vidt muligt omfang, forsøgt at undgå ledende undersøgelsesspørgsmål, som kunne indeholde forudindtagede forståelser. Den semistrukturerede interviewtilgang har givet mulighed for at stille opfølgende og opklarende spørgsmål, hvilket ikke kan anses som værende muligt at genskabe for andre, og de vil dermed ikke kunne opnå ensartede forskningsresultater som i indeværende speciale (Monrad & Olesen, 2018, s. 302).

Det kan derfor anses som værende vanskeligt at sikre reliabilitet i et kvalitativt undersøgelsesstudie med denne tilgang, da den kun delvist struktureret tilgang og åbenhed kan være svækkende for specialets reliabilitet.

6.5 Generaliserbarhed

Generaliserbarheden handler om, i hvilket omfang specialets undersøgelsesresultater kan anvendes til andre kontekster og andre personer. Som forsker vurderer jeg specialets resultater som svære at generalisere til andre gældende kontekster og eller situationer, på baggrund af informanternes meget personlige oplevelser og beretninger. Det kan dog formodes, at andre enlige forsørgere på kontanthjælp kan have lignende oplevelser og problemstillinger, som beskrevet i analysen. Det kan i nogen grad sandsynliggøres, at specialets resultater kan generaliseres til denne målgruppe. Der er dog ikke høj generaliserbarhed i en kvalitativ forskningsundersøgelse som denne, fordi undersøgelsens formål er at forstå og få indsigt, hvilket ikke nødvendigvis kvantificerer undersøgelsen resultater (Monrad & Olesen, 2018, s. 306).

6.6. Videnskabsteoretiske position

I det følgende afsnit forholder jeg mig kritisk til min videnskabsteoretiske position i specialet.

Den hermeneutiske tilgang i undersøgelsesprocessen giver mulighed for at belyse og skabe indsigt i informanternes oplevelser og beretninger. Den hermeneutiske videnskabsteoretiske tilgang kan dog kritiseres for ikke at være essentiel til at afdække gyldig viden fra en objektiv vinkel, men derimod være subjektiv præget. Informanterne kan undervejs i interviewsituationer modificere deres oplevelser og beretninger, således at de udvikler nuancerede forståelser selv af det konkrete emne, hvori det subjektive præg afspejles (Monrad & Olesen, 2018, s. 332). Heri kan hermeneutikken kritiseres for, hvordan undersøgelsens resultat kan være anvendelig til videre udvikling. Modsat, åbner den hermeneutiske tilgang op for at belyse konkrete problemstillinger samt flere og andre dimensioner i en undersøgelse. Er undersøgelsen fokuseret på at opnå kvantitative svar er den hermeneutiske tilgang derimod kritisabel.

Ifølge hermeneutikken er den konstante udvikling af nye erkendelser og forståelse som forsker en vedvarende og endegyldig proces, set i forhold til den hermeneutiske cirkel (Monrad & Olesen, 2018, s. 333). Det kan ud fra dette anses som, at indeværende speciales resultater forsat har udviklingspotentialer og ikke skal forstås som definitive svar.

6.7 Perspektivering

I det afsluttende afsnit perspektiveres de refleksioner, som kunne være essentielle og nærliggende at anvende til videre undersøgelser eller forskning med afsæt i gældende fund fra nærværende speciale.

Specialets resultater og fund er udelukkende baseret på de fire informanternes beretninger og oplevelser. Det kunne i denne forbindelse være interessant at undersøge et større studie, som indeholde flere informanter, men også følge disse i en bestemt periode. En bestemt periode, hvori informanterne bevægede sig fra at være i beskæftigelse til at blive modtager af kontanthjælp. Det ville på den måde blive muligt at opnå indsigt i, om der forekommer nogen forandringsproces hos informanterne i deres måde at agere socialt på. Det kunne muligvis medføre en analyse af, hvilke særlig interaktioner, som de skulle være særligt opmærksomme på at indgå i, hvilket kunne være behjælpeligt med at beskytte dem til i interaktionen og dermed få dem ud af en følelssespiral nemmere og muligvis hurtigere.

Ydermere ville det være interessant at inddrage andre aktører i undersøgelsen, som eksempelvis forældre, som er tilknyttet informanternes sociale liv i forhold til deres børn. Det vil med et observationsstudie i en social sammenhæng muligvis være muligt at få afdækket, om der forekommer udelukkelse af informanterne som kontanthjælpsmodtagerne eller om det blot er en selvopfattet tilstand. Efterfølgende ville det være interessant at interviewe de andre forældre om, hvordan de oplever den sociale interaktion og herefter sammenligne med kontanthjælpsmodtagerenes oplevelser af selv samme. Opfatter de andre forældre i den sociale sammenhæng, deres interaktioner med kontanthjælpsmodtagerne forskelligt kontra de observationer, som bliver afdækket.

Endelig ville det være interessant at internationalisere denne vinkel og afdække en lignende undersøgelse i et andet land. Det kunne være interessant at undersøge, om kontanthjælpsmodtagere i et land, der har en mere velfare orienteret beskæftigelsespolitik frem for workfare som i Danmark, har en anden selvforståelse, og hvordan en anderledes selvforståelse i givet fald påvirker kontanthjælpsmodtagernes interaktion med omverdenen. En undersøgelse hvor det muligvis vidste sig at, kontanthjælpsmodtagere ville have lettere ved at interagere med andre forældre i en skoleklasse eksempelvis, hvis de ikke oplevede en samfundsbetiget stigmatisering af deres økonomi og beskæftigelsesmæssige situation.

Kapitel 7

Litteraturliste

- Arbejdsbevægelsen Erhvervsråd. (2018). *Der har aldrig været flere fattige børn*. København: Arbejdsbevægelsen Erhvervsråd.
- Bøggild, A. C., Jørgensen, S., Olesen, S. P., & Rasmussen, T. (2015). *Viden og Videnskabsteori i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Beskæftigelseministeriet. (2015). *www.bm.dk*. Hentede 28. Marts 2017 fra *www.bm.dk*: <http://bm.dk/da/Beskaeftigelsesomraadet/Flere%20i%20arbejde/Ledighed.aspx>
- Bo, I. G. (2012). "Det sociale bånd og følelser i menneskers interaktion": Thomas Scheffs socialpsykologiske perspektiv på stolthed og skam". Psyke & Logos, Årg 33 nr. 1,.
- Bo, I. G., & Jacobsen, M. H. (2017). *Følelsernes Sociologi* (1 udg.). Hans Reitzels forlag.
- Brinkmann, S., & Tanggaard, L. (2015). *Kvalitative metoder - en grundbog* (2 udg.). Hans Reitzel fagligt.
- Cacioppo, J. T., & Patrick, W. (2009). *Loneliness, Norton & Company*,.
- Caswell, D., & Dall, T. (2015). *Socialt arbejde i en foranderlig verden*. København.
- Goffman, E. (2014). *Hverdagslivets rollespil* (1 udgave udg.). (S. W. Jørgensen, Ovs.) Samfunds Litteratur.
- Goffman, E. (2004). *Social samhandling og mikrosociologi - en tekstsamling*, (1 udg.). Hans Reitzels Forlag.
- Goffman, E. (2009). *Stigma - om afvigernes sociale identitet* (1 udg.). Samfundslitteratur.
- Guldager, J., & Skytte, M. (2013). *Socialt arbejde - teorier og perspektiver* (1 udg., Årg. 1). København: Akademisk Forlag .
- Gundelach, P. (2000). Nærhed og distance I forskning og praksis. *Nordisk Sosialt Arbeid* , s. 165-172.

- Jacobsen, M. H., & Kristiansen, S. (2002). *Erving Goffman - Sociologien om det elementære livs sociale former*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Jensen, B. (2014). *Hvad ved vi om kontanthjælpsmodtagere?* (1 udg.). København: Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag.
- Jensen, P. H., & Prieur, A. (2015). København, Danmark: Akademisk forlag.
- Johansen, A. (2016). *Børnefamiliers fattigdom og omsorgssvigt*. Institut for Socialt Arbejde. Institut for Socialt Arbejde.
- Juul, S. (2012). "Hermeneutik" i (red.) Juul, Søren & Pedersen, Kirsten Bransholm: *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori. En indføring.* . Hans Reitzels forlag.
- Kristiansen, S., & Krogstrup, H. K. (2015). *Deltagende observation* (2 udg.). København: Hans Reitzels.
- Kvale , S., & Brinkmann, S. (2015). *Interview - det kvalitative forskningsinterview som håndværk* (3 udg.). Københav : Hans Reitzels.
- Müller, M., Hussain , M. A., Larsen, J. E., Hansen, H., Hansen, F. K., & Ejrnæs, M. (2015). *Fattigdom, Afsavn og Coping* (1 udg., Årg. 1). København: Hans Reitzels forlag.
- Monrad, M., & Olesen, S. P. (2018). *Forskningsmetode i socialt arbejde* (1 udg., Årg. 1). København: Hans reitzels forlag.
- Rubington , E., & Weinberg, M. (2011). *The Study of Social Problems – Seven Perspectives* (7. Udgave udg.). New York, USA: Oxford University Press.
- SFI. (2016). *SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd*. Hentede 21. januar 2019 fra https://pure.sfi.dk/ws/files/404300/1605_Fattigdom_og_atsavn.pdf:
- Starrin, B., & KalanderBlomkvist, M. (2001). *Det är den där skammen... Skammen att inte klara sig själv. En studie om Socialbidragstagares sociala och hälsomässiga förhållanden*. Arbetsrapport nr 4, Svergie.
- Videnskab.dk. (12. September 2016). *Kontanthjælpsloft kan føre til omsorgssvigt*. (A. Ringgård, Producer) Hentede 21. Januar 2019 fra www.videnskab.dk: <https://videnskab.dk/kultur-samfund/kontanthjaelpsloft-kan-foere-til-omsorgssvigt>

Kapitel 8

Bilagsoversigt

Bilag 1 – 8.1 Interviewguide

Bilag 2 – 8.2 Empirisk kodning

